

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ» ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Коди національного мовомислення в українській пісні 2014-2023 рр.

Спеціальність – 014.01 Середня освіта (Українська мова і література)
освітнього ступеня «МАГІСТР»

Студентки групи УК-68

Аникієнко Ірини В'ячеславівни

Науковий керівник –

кандидат філологічних наук

доцент **Тетяна Леонідівна Хомич**

Національна шкала _____
Кількість балів _____ Оцінка ECTS _____

Члени комісії:

_____	_____
(Підпис)	(Прізвище та ініціали)
_____	_____
(Підпис)	(Прізвище та ініціали)
_____	_____
(Підпис)	(Прізвище та ініціали)

Чернігів – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ФОЛЬКЛОРНО-ПІСЕННОЇ КУЛЬТУРИ ТА МОВНОЇ ПОЕТИКИ XV – поч. XX століття.....	8
1.1. Мова як головний чинник формування національної ідентичності	8
1.2. Особливості національного характеру українців	10
1.3. Історія української пісні як основа національної ідентичності	14
1.4. Зв'язок фольклору з писемною поезією. Історична пісня козацької доби	19
1. 5. Народна дума	26
1.6. Стрілецькі пісні: витоки та особливості	28
Висновки до першого розділу	31
РОЗДІЛ ІІ. МОВНО-СТИЛІСТИЧНІ РЕСУРСИ АВТОРСЬКОЇ.....	33
ПІСНІ 2014 – 2023 рр.	33
2.1. Народність сучасної пісні. Групи сучасної поезії за тематикою	33
2.2 Тропеїчні домінанти в текстах сучасних пісень	40
2.2.1 Постійні епітети. Епітети колористики	40
2.2.2. Порівняння та метафора в пісенній поезії	47
2.2.3. Символ як мовностилістичний параметр української	56
сучасної пісні.....	56
Висновки до другого розділу	63
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78

ВСТУП

Сучасний світогляд людини, особливості її мислення формуються з багатьох джерел: соціального простору, досягнень науки і техніки, релігійних аспектів, комунікаційної діяльності в Мережі, економічного підґрунтя тощо. Одним із найсуттєвіших чинників такої організації уявлення про світ, безумовно, є національно-етнічний комплекс поглядів, що в українських реаліях постає у вигляді фольклорної спадщини, яка актуально-глибинною сутністю поєднує мову, самобутню культуру, ментальність та усвідомленість своєї унікальності, незламність духу, що протягом століть зберігає та відточує ті риси, які є вагомими у творенні національної свідомості.

Формування українського світобачення розпочато з давніх часів, періоду розквіту Київської Русі, коли було закладено перші цеглини моделі «істинного українця», здатного визначити себе як людину, що має певну громадську позицію, уміє відстоювати особисту думку, будувати свою державність. З плином часу, у різні історичні періоди ця модель розвивалась, видозмінювалась та закарбовувала поняття, які по-справжньому віддзеркалювали національні основи бачення світу, вирізняли українське суспільство поміж інших. Ця особливість, або так званий генетичний код, протягом століть передавався із покоління в покоління та, діставшись сьогодення, став сучасному українцеві зразком, за яким він продовжує формувати свої погляди на дійсність, виборювати право на самобутність, зміцнювати національно-культурну єдність у протистоянні з країною-загарбником.

Актуальність роботи полягає у глибинному вивченні пісні як соціально-мовного, етногенетичного функціоналу, здатного підтримати український дух, згуртувати та надати сил у боротьбі за визволення в російсько-українській війні.

Пісні, написані протягом 2014–2023, є прикладом такої кодифікації, тому їх розгляд та аналіз стає темою магістерської роботи: **«Коди національного мовомислення в українській пісні 2014–2023 років»**.

Мета дослідження полягає у виокремленні національно-патріотичного пласту творів сучасних поетів періоду 2014–2023 років та визначенні їхньої ролі в кодифікації світогляду мовними засобами.

Реалізацію поставленої мети вможливило розв’язання таких **завдань**:

- *визначити* основні лексичні, граматичні та стилістичні ознаки сучасних пісенних текстів;
- *дослідити і описати* лексико-семантичні, стилістичні особливості мовних компонентів авторської пісні;
- *сформувати* значення сучасної пісні у розвитку національного світогляду;
- *окреслити* основні мовностилістичні ознаки історичних, козацьких, стрілецьких пісень і дум;
- *представити* роль народно-патріотичної пісні в активізації сучасного українського мовомислення;
- *порівняти* домінантні мовні особливості текстів сучасних пісень з текстами фольклорної словесності;
- *виокремити* категорії сучасних пісень за тематикою і *визначити* типові особливості.

Об’єкт дослідження – поетична мовотворчість пісенних текстів періоду 2014–2023 років.

Предмет аналізу – домінантні лексико-граматичні та стилістичні мовні функціонали пісенних текстів періоду 2014–2023 років.

Теоретичною основою мовного дослідження є доробки О. Потебні, Л. Булаховського, що розглядали питання походження української мови; роботи О. Кульчицького, В. Давидюка висвітлили особливості національного характеру українського етносу та чинники, за якими він розвивався; трилогія Ю. Липи «Призначення України» виокреслила пракультури, що формували національні засади українського суспільства; наукові розвідки М. Дмитренка, Г. Скрипника та інших дали змогу поглянути на історію української музичної культури, зокрема, пісні, та вивчити її.

Лінгвістично-культурні засади пісенно-мовного дискурсу розгорнуті в роботах Ф. Колесси, І. Франка; аналітичні спостереження знаних українських культурних діячів М. Рильського і Д. Ревуцького сприяли розширенню знань щодо думи як однієї з жанрових складових фольклорної спадщини. Наукова праця «Історія української музики. У 7 томах» (2016), створена колективом науковців при НАН України, презентувала класифікацію козацької пісні, витлумачила її тематичну наповненість; фольклористичні теорії Н. Кобрини, О. Кузьменко зробили наголос на пісенній творчості січових стрільців, що разом з науковою діяльністю В. Радзиковича закріпили за стрілецькими піснями статус народних.

Механізми виникнення, формування та реалізації виявів порівняння та метафори у мовному середовищі, студіювання образних та етнічних можливостей епітета в літературно-народному ракурсі цікавилися Л. Мацько, С. Єрмоленко, методологічні засади аналізу символу як образно-ментального поняття пов'язані з іменами О. Потебні, В. Кононенка, В. Жайворонка.

Для реалізації мети та завдань використані такі **методи досліджень**:

- аналіз і узагальнення відомостей історико-етнографічних, наукових доробок щодо структури, класифікації та тематики народних патріотичних пісень XV – поч. XX ст. у формуванні уявлень про особливості українського світобачення;
- контекстно-порівняльний метод, що виокремлює спільні мовні лексеми народної і сучасної пісні та виявляє особливості їхнього функціонування;
- аналіз лінгвостилістичної наукової літератури щодо структури та функціонування тропів;
- описовий метод, що виявляє та описує домінантні лексико-граматичні та стилістичні категорії сучасної пісні, що кодують мовомислення;
- семантико-стилістичний та граматичний аналіз епітетів, метафори, порівняння та символу в піснях періоду 2014–2023 років;

- опис, синтез та узагальнення результатів дослідження з ґрунтовним висвітленням висновків.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що

- *вперше* зроблено теоретичний мовно-семантичний аналіз текстів авторської патріотичної пісні 2014–2023 рр. та здійснено порівняння з народнопісенною творчістю минулих століть;
- *виокремлено* пісенні категорії сучасної пісні за тематичним наповненням;
- *з'ясовано*, чому виникають зв'язки між мовними функціоналами сучасної пісні та народної музичної поезії;
- *узагальнено і систематизовано* лінгвостилістичні особливості сучасних творів, що зближують з народною творчістю;
- *переосмислено та сформовано* мовно-культурологічне розуміння сприйняття текстових сегментів через їхню ментальну наповнюваність;
- *активізовано* проблему важливості формування національної свідомості через мовні аспекти та образно-символічну й генетично задовану наповнюваність українських народних пісень та сучасного пісенного середовища.

Практичне значення дослідження полягає в популяризації українських пісень як витоків, із яких черпаються художні образи, знаково-сміслові структурні компоненти, історичні об'єкти, мовні традиції, що, переосмислюючись в етноментальному суспільстві, актуалізують національну самосвідомість. Багатовекторність такого уявлення забезпечує тісний та продуктивний зв'язок між поколіннями та сприяє збереженню генетичного коду нації. Результати магістерської роботи можуть бути використані як фактичний матеріал у проведенні подальших досліджень в окресленій проблемі під час вивчення стилістики, граматичних, синтаксичних засобів на уроках української мови і літератури, у роботі літературно-мовних та мистецьких шкільних гуртків.

Джерелами фактичного матеріалу слугували тексти авторських патріотичних пісень, написаних у період з 2014 по 2023 роки (проаналізовано більше 100 пісень).

Структура й обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та реєстру використаної літератури.

У першому розділі магістерської роботи **«Теоретичні засади української фольклорно-пісенної культури та мовної поетики XV – поч. XX століття»** окреслено особливості світобачення українського народу через фольклорну музичну спадщину періоду XV – поч. XX ст., виокремлено структурні пласти (історичні, козацькі пісні, думи, стрілецькі пісні як окремий народно-літературний жанр патріотичного спрямування) та визначено значення формування сучасного кодованого світосприйняття.

Другий розділ **«Мовностилістичні ресурси авторської патріотичної пісні 2014–2023 років»** присвячено представленню наукового доробку дослідника, спрямованого на визначення мовних семантико-стилістичних одиниць у текстах сучасної української пісні 2014–2023 років, окресленню їхніх значень в утворенні поглядів, понять, уявлень, що віддзеркалюють національно виразні особливості ментального наповнення.

У **висновках** представлено результати наукової роботи.

Апробація роботи. Результати дослідження презентовано на Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Арватівські читання – 2023», що відбулася 17 травня 2023 року в місті Ніжині. Текст доповіді «Коди національного мовомислення в українській пісні 2014–2023 років» надруковано в науковому збірнику «Арватівські читання – 2023: матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 17 травня 2023 року», упорядковану Н. І. Бойко, О. М. Петрик.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ФОЛЬКЛОРНО-ПІСЕННОЇ КУЛЬТУРИ ТА МОВНОЇ ПОЕТИКИ XV – поч. XX століття

1.1. Мова як головний чинник формування національної ідентичності

Українське суспільство сьогодні важко і тернисто прокладає свій, такий омріяний і оспіваний протягом століть, шлях до свободи, невпинно шукає дорогу серед темряви до світлого майбутнього, зі зброєю в руках виборює національну гідність, доводячи людству всю правдивість і ґрунтовність свого існування, цінність самої української нації, що понад тисячоліття творить величну історію і водночас протистоїть неймовірним тискам із боку державних структур, що оточують її кордони.

Україна створювала свою націю, власну державність, знаходячись під впливом двох, зовсім різних в культурному, політичному та релігійному аспектах, цивілізацій: з одного боку її духовна естетика підживлювалася західноєвропейськими цінностями, відбиваючи гармонію і мораль, з іншого – потерпала як внутрішня колонія імперських держав від нав'язливого та нищівного знищення її як етноспільноти.

Встановлення обмежень для розвитку, знецінення національної самобутності, свідомо заборона української мови, що супроводжувалася створенням міфів про неповноцінність, селянське походження – все це шкодило українській державності стверджуватися в тодішньому світі.

Цінність мови як головного чинника у формуванні національної ідентичності беззаперечна. Саме вона є тим інструментарієм, який допомагає об'єднувати на великих територіях людей із спільною історією, схожими поглядами на життєвий простір тощо. Мова – це сховище, яке зберігає звичаї,

традиції, культуру, презентує національну стереотипність, підпорядковує колективну свідомість культурно-історичним потребам.

Довгий час не маючи свого державного інституту, понад триста років знаходячись під владою російського царизму на Лівобережжі, потерпаючи від поневолення польської шляхти на Правобережжі, а пізніше, після поділу Польщі, опинившись у складі Австро-Угорської імперії, українське суспільство під впливом ідей прогресивних кіл Західної Європи на початку XIX ст. почало свій шлях до формування нової суспільної свідомості, яка базувалася саме на національних засадах. І не останнє місце в цьому розвитку української ментальності належало мові, яка від 1789 року з виходом у світ «Енеїди» І. Котляревського почала свій впевнений розвиток вже як самодостатня літературна мова, але як така, що спиралася на народну живу. Іван Франко у своєму сонеті «Котляревський» висловився про цю знаменну подію в українському культурному житті: «Так Котляревський у щасливий час Вкраїнським словом розпочав співати, / І спів той виглядав на жарт не раз. / Та був у нім завдаток сил багатий, / І вогник, ним засвічений, не згас, / А розгорівсь, щоб всіх нас ogrівати» [4, с.11].

Зрозуміло, що автор поеми-травестії був не першим, хто писав свої твори живою українською мовою, але все, що передувало цьому, не мало такого національно-культурного та художнього значення для розвитку української самосвідомості як цей віршований твір, складений мовою на основі середньо-наддніпрянського говору. «Нема сумніву, що мова Котляревського в усьому своєму морфологічному кістяку і в усій своїй основній лексиці (в основному словниковому складі) є справді південно-східною, вужче – в деяких своїх рисах – полтавською», – зазначав відомий український мовознавець Л. А. Булаховський у праці «Питання походження української мови» [4, с. 11].

Основним виразником національно-мовних домінантів став у XIX ст. знаний поет Тарас Шевченко. Саме його геніальна поезія, за визначенням

Л. А. Булаховського, показала ті мірила, за якими й досі відбувається розвиток сучасної української літературної мови [4, с.17].

Визнаний мовознавець, дослідник питань походження мови О. Потебня у своїх доробках визначав важливість вивчення народних звичаїв, традицій, пісенного матеріалу для розвитку та утвердження національних ідей у суспільстві, важливості рідної мови як основи духовного процвітання нації. Він визначав важливість поезії як такого літературного явища, яке «завжди розвивається національними мовами» і на текстах яких можна займатися дослідженнями явищ самої мови. Вчений вбачав існування демократизму в літературній мові завдяки поєднанню її з простою народною мовою, яка слугувала б для неї джерелом наповнення та збагачення.

У ґрунтовній науковій праці «Малоруська народна пісня за списком XVI століття», науковець доводив, що найдавнішою українською народною піснею, текст якої вперше збережений у рукописному вигляді в граматиці Яна Благослава, була пісня «Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш» [За 18, с.136]. Цим прикладом автор засвідчував глибинний історичний феномен української словесності, переконував у наявності ознак генетичної свідомості – основ національної філософії, ментально-культурного середовища, визнавав фольклор як мистецтво, що має повсюдний характер і безперервний зв'язок із мовою, мисленням, літературною діяльністю, історією.

1.2. Особливості національного характеру українців

Вивчення історії, ґрунтовні дослідження минулого країни, пізнання психологічно-національних особливостей характеру, індивідуальних рис, що вирізняли українців серед інших народів, зокрема й від сусідніх слов'янських, мовні питання завжди викликали зацікавленість в інтелектуальних колах українського суспільства. Із середини XIX ст. процес набуває нових обертів, даючи поштовх зростанню національної свідомості, витворенню українського мислення, вільнодумства, орієнтуванню на козацьку модель світовідчуття.

Захоплюючись передовими засадами європейських філософів, діячів мистецтва, науки, зокрема німецького письменника Йогана Гердера (1744 – 1803), українська інтелігенція все частіше звертала увагу на національні традиції, живий самобутній фольклор, багату культурну спадщину, залишену піснями, думами, обрядами та звичаями. Дослідники народної культури ставали невтомними шукачами перлин української фольклористики, видаючи на загаль доробки, що пізніше визнавалися фундаментальними науковими концепціями і до сьогодні не втратили своєї значимості.

Миколу Цертелєва, українського фольклориста грузинського походження, вважають у цій царині одним із перших, хто почав досліджувати українську поезію та старовинні пісні. У збірнику «Досвід збирання старовинних малоросійських пісень» (1819) науковець зазначав важливість творів героїчного етносу, зокрема народних дум, що прославляли часи визвольної боротьби 1648–1654 рр. Провідними думками цієї праці він заклав підвалини для розвитку української фольклористики [За 18, с. 137].

Першого ректора Київського університету Михайла Максимовича (1804–1883), видатного науковця, філолога та історика, беззаперечно вважають засновником української фольклористики. Зібравши понад дві з половиною тисячі пісень, випустивши у світ наукові праці «Малоросійські пісні» (1827), «Українські народні пісні» (1834), «Збірник українських пісень» (1849), він спромігся дослідницькою діяльністю не лише засвідчити історико-культурну вагомість пісенного кола, витвореного українським селянством, але й показати усю винятковість та силу характеру українського народу, що є нащадком славних козаків [18, с.137].

Двотомник «Українські народні думи», другий том якого побачив світ 1931 року, автор Катерина Грушевська, донька відомого історика та громадського діяча Михайла Грушевського, виявився не менш авторитетним виданням, ніж праці М. Максимовича. Зберігаючи дух минувшини, тексти народної поезії, що дбайливо було зібрано й упорядковано талановитою фольклористкою, мовознавцем, змогли виокремити ті історичні моменти, які

й досі випромінюють культурно-розумове світло на розвиток українського суспільства під гаслом свободи та волевиявлення [86, с.134].

Найгостріше відчувалося прагнення народу до незалежності та волі в епоху козацтва, що існувало протягом трьохсот років з XV по XVIII ст. [1, с.51]. У фундаментальній праці українського історика В. Антоновича «Коротка історія козаччини» засвідчено, що багато простих селян, збіднілої шляхти, шукаючи кращої долі, тікаючи від польських панів, ішло у широкі степи, де могло вільно (саме на цьому слові треба зробити наголос) працювати, створювати свою культуру, дотримуватися батьківських традицій, що було не можливо зробити на поневолених землях. Так поступово створювалася нова козацька система життєустрою [1, с. 32-34].

«Козак» – слово старовинне, відоме з XII ст., запозичене в українську мову з тюркської, у широкому розумінні «вільна людина, шукач пригод, бурлака» [21 с. 496], водночас застосовувалося для означення прикордонника, вправного вершника, найманого воїна, степового розбійника тощо [10], Україною стало поширюватися з 1471 року, а офіційним часом закріплення цього поняття стає 1489 рік – перша згадка про похід у «Хроніці Польській» Марціна Бельського [10].

Створення у XVI ст. Запорозької Січі та її існування протягом двохсот років до XVIII ст. стало однією з найвагоміших сторінок в історії України. Нове зародження української державності з часів Київського князівства, періоду правління династії Рюриковичів заклало на сотні років уперед генетичний код усього українського народу, психологію національного світовідчуття, особливості характеру нащадків вільних та незалежних козаків.

Українець і козак – це слова, що як і сотні років потому синонімічно звучать у бурхливому океані історичних процесів, творять провідну міць, долаючи суперечки, зради й підступність, надихають на боротьбу заради вільної та суверенної країни.

На думку провідного українського філософа початку XX ст. Юрія Липи, що виділився трилогією «Призначення України» (1953), переконливого

значення у становленні природи української вдачі мають чотири пракультури: трипільська породила любов до землі, хліборобства, повагу до жінки й родини [46, с. 45], понтійська, від якої українці перейняли безстрашність, заповзятість, відчуття краси [46, с.86], готська відзначила дисциплінованістю й стійкістю [46, с. 88-90], київсько-руська утворила найпереконливішу та найвиразнішу особливість української натури – волелюбність, жагу до незалежності, жертівність заради свободи та патріотизм [46, с.111 - 116].

Чинниками, що стали вирішальними у витворенні національного характеру, української душі, займався і Олександр Кульчицький – український філософ, психолог. Він виділяв декілька таких умов: історичну, соціальну, культурну, расову, геопсихічну, національну (етнічну). Кожна з них через певні ознаки пояснювала та витлумачувала основні риси українського народного інтелекту.

Історичні умови давали змогу усвідомити наслідки войовничості та безумовної сміливості, властивих козацтву. Безупинна боротьба з сусідами-загарбниками, що постійно зазіхали на нескінченні чорноземи України, сформувала образ козака, сила характеру якого здатна була подолати будь-яку перешкоду.

Геопсихічний чинник впливав із особливостей територіального розташування українських земель, наявних природних багатств та розвивав у наших прадідів ліризм і закоханість, чуттєвість та вміння насолоджуватися прекрасним.

Своєрідність розвитку культури на землях стародавньої України (у часи Київської Русі та в період національно-визвольної боротьби XVI–XVIII ст.), а саме, вплив індоевропейських, праслов'янських, балканських, візантійських народів, поєднання їхніх етнічних особливостей з українськими, переплетіння язичницьких і християнських поглядів на життя, віра в духів природи та одночасне поклоніння Матері Божій (за визначенням українського історика Івана Крип'якевича) [39, с. 36-43], утворили так звану культурну точку бачення, надавши емоційності та виразності українській душі.

Ще одним прикладом формування рис української ментальності О. Кульчицький вважав мову – так званий національний чинник. Теорія лінгвістичної відносності Сепіра-Уорфа, що сколихнула науковий світ в 30–40 рр. XX ст., надала цьому твердженню певних доказів. Науковці доводили залежність мислення, особливості розвитку культурного простору від мови, підкреслювали значимість граматики і лексики в здатності не лише передавати думки, виокремлювати почуття і бажання, але й сприяти розвитку розумової діяльності, формувати суспільне бачення світу [37, с. 118].

Отже, дослідники історії, культури, етносу, мови вказували на необхідність спрямовувати свої погляди в минуле, заглядати в глибини історії і там знаходити відповіді на питання, які ставить сьогодення, доводити, що через мову людина відображає національні особливості мислення, через семантичні, граматичні та стилістичні одиниці зберігає психічну енергію нації, її свідомість та внутрішню суть.

Думки, ідеї, поняття, відображені рідною мовою, завжди переважають силою впливу над чужоземною, нерідною. Перша глибша, логічніша, ближча до серця і душі, така, як пісня, що несе спогади про минуле, давнину віків, почуття та характер великої нації, що й досі веде боротьбу за свободу, державну незалежність.

1. 3. Історія української пісні як основа національної ідентичності

Неймовірно багатою, розкішною й водночас суперечливою, на думку багатьох дослідників, виявилась історія музичної культури України й, безпосередньо, становлення пісні – народної, живої, справжньої і неповторної. Із сивих глибин виринають її історичні витoki, розширюється багатогранність та значимість у сучасному середовищі.

Але в цьому розвитку існує багато протиріч. Із одного боку, народна пісня, як ніщо інше, яскраво віддзеркалює неймовірний талант народу, його співочі здібності, чародійну силу, що довгі роки підтримує козацький дух у жилах наших земляків, вибудовує різносторонність буття. З іншого – зберігає сумні сторінки історичного становлення державності, часи занепаду української культури, період, коли вирощувався комплекс меншовартості «малоросів» на противагу своєму «старшому братові».

Ця складність та багатобічність історичного культурного процесу протягом століть ускладнювала й ціннісне розуміння української пісні як одного з елементів розвитку суспільства, тому так важливо було виявляти та досліджувати особливості її народження, становлення та подальшого закріплення на просторах європейського культурного середовища. Ще 1922 року в «Історії української музики» музикознавець, заслужений діяч мистецтв Микола Грінченко, досліджуючи історію української музики, звернув увагу на музичний фольклор «як основу національної ідентичності» та окреслив існування своїх, національних особливостей цього жанру [74, с. 7].

Виняткової уваги, зважаючи на тему дослідження, потребують історичні пісні та музична поезія козацької доби, пісні січових стрільців, народні думи. Їхню значимість для сьогодення важко переоцінити: той історизм, що закладався протягом кількох століть, у наш час створює умови для відродження давно забутих та силоміць стертих із пам'яті народу патріотичних настроїв, вибудовує той градус мислення, який згуртовує суспільство у протидію спільному ворогові.

Ядром історичних пісень є сама історія, яку народ відчуває на своїх плечах, і, на жаль, ця історія є не найлегшою з усіх відомих. Монголо-татарське лихоліття, польсько-литовське поневолення, царське ярмо Московії, більшовицько-радянське приниження, тепер війна 2014 – 2023 рр.

Пісенна творчість розглядає ці історичні етапи та широко фіксує, але, на відміну від монументальних історичних праць, робить це без зайвої науковості, чіткої структури та виваженого підходу. Ці тексти складаються на підсвідомому

рівні, виринаючи з глибин людської душі та наповнюючи свідомість національною гордістю за свій край.

Михайло Максимович, Амвросій Метлинський, Яків Головацький, Пантелеймон Куліш, Михайло Драгоманов відводили значне місце у своїх розвідках українській пісні [За 30, с. 170]. Зокрема, Філарет Колесса в «Огляді українсько-руської народної поезії» (1905) підкреслював значимість пісенно-ліричних текстів для розвитку української ментальності: "Ні в якій іншій землі дерево народної поезії не дало таких величних плодів, ніде дух народу не відбився так живо й світло в піснях, як у Русинів. Який чулий повів смутку, які чисто людські почуття висловлюються в піснях, що козак співає на чужині! Яка ніжність у купі з мужньою силою проймає його любовні пісні. Народ, котрий може співати такі пісні й любить ними, повинен стояти далеко не на низькому ступені розвитку " [30, с. 169].

Пильний погляд відомого дослідника народної творчості був прикутий до народної пісні все свідоме життя, цей жанр він вважав «вартісним та значимим у народному житті» і закликав «не випускати з рук сего добра народного та не міняти своїх гарних пісень на чужі та погані» [30, с.166]. Філарет стверджував, що рівень розвитку народу прямо залежить від тієї музичної спадщини, яка залишена нащадкам, бо саме пісня є тим засобом, що здатна змалювати минуле, вказати на багатовіковий родовід українських слов'ян та розгорнути «усю їхню душу». Фольклорист-дослідник ставив народні пісні на один щабель поруч із літературою, поетичним друкованим текстом. Він наполягав, що ніяка наука, школа не здатна розвинути усі найкращі риси людської моралі так, як на це спроможне пісенне мистецтво. І хоча імен славетних творців не може виявити жоден історичний документ, очевидно, що складені вони були найталановитішими представниками нації, яких, виходячи із кількості пісень, виявляється сила-силенна [30].

Усі радощі та журбу людського буття, що переслідували волелюбного українця від колиски до останнього подиху, приниження та поневіряння від часів, коли набіги печенігів спустошували Руську землю, до трагічного, на

жаль, сьогодення, любов і терпіння – все це відбивається у пісенному фольклорі.

Історія України має переважно сумне забарвлення, тому і пісенна поезія історичного наповнення несе, здебільшого, мінорні мотиви, які через музику, тематику, мовні конструкції відтворює побут дідів-прадідів, їхнє розуміння світу, ставлення до нього. Прикладом такої фольклорної творчості може виявитися історична пісня *«Про лицаря Супруна»*: *Висока могила, широка долина, / Сизий орел пролітає, / Гей стоїть військо славне запорозьке / Як золото сяє*. Постійними епітетами *високий, широкий, сизий* у козацькій пісні турецько-татарського періоду народ спробував досягти відображення невимовного болю за загиблими у війні, але прикметник *славний*, тобто такий, «який уславив себе чим-небудь, має велику славу» [30, с. 187] і вживаний у розмовному стилі, що характерно саме фольклору, припускає переможний фінал у цьому двобої і вказує на козацьку гідність і прагнення до боротьби. Ототожнення війська з *золотом*, що в реченні виступає іменником-порівнянням, піднімає його значимість до рівня «Бога, Богородиці, ангелів і святих» [59, с. 17], що володіють нездоланною силою, а, отже, і саме *військо запорозьке* має стати саме таким передвісником перемоги.

Поняття «історична пісня» як жанровий різновид українського пісенного фольклору з'явилося не так давно – у 30-х роках XIX ст. Термін вперше ввів до вжитку М. Гоголь у статті «Про малоросійські пісні». Письменник наголошував, що цей вид мистецтва має право на домисел, у ньому немає чітких догм і правил, але це, водночас, не зменшує ні в якому разі реалістичність зображення дійсності: «Історик не повинен шукати в них вказування дня і числа битви або точного пояснення місця, правильної реляції; у цьому не багато пісень допоможуть йому. Але коли він захоче пізнати справжній побут, стихії характеру, всі найтонші відтінки почуттів, хвилювань, страждань, радощів народу, що описується, коли захоче виписати дух минулого віку, загальний характер всього цілого і окремо кожного часткового, тоді він буде задоволений цілком; історія народу розкриється перед ним в ясній величі» [18, с. 138].

Захоплюватися народною творчістю в цей період почали і на території Галичини. Яскравим променем національного піднесення в темні часи імперської доби XIX – початку XX ст. беззаперечно вважають діяльність гуртка «Руська трійця», яка першою спробувала друкувати народною мовою український фольклорно-літературний альманах «Русалка Дністрова». Як зазначав М. Дмитренко у своїх дослідженнях, посилаючись на «Велику історію України: У 2-х томах (1993)», «ця книга спасла народ від загибелі й отворила очі кожному письменному чоловікові, в якого лишилося ще не зіпсоване українське серце» [18, с.139].

Питомий внесок у розширенні сутності історичної пісні належить двом відомим діячам-історикам XIX ст. М. Драгоманову і В. Антоновичу, який реалізувався в науковій розвідці «Історичні пісні малоруського народу» (1874–1875). У спільному проєкті дослідники розширили зміст терміну «історичні пісні» та ввели до нього твори про громадсько-суспільне життя народу. Зокрема, до переліку було додано гайдамацькі, опришківські, кріпосницькі, а також козацькі пісні, тобто ті, у яких відбилися події певного історичного часу в українському суспільстві [36, с. 51].

Не залишився осторонь цього питання відомий український поет-дослідник Іван Франко. У своїх «Студіях над українськими народними піснями», написаних у період з 1907 по 1913 рр., Франко звернувся до історичного пісенного матеріалу XV–XVII ст., охопивши не лише основні тексти, але й усі його варіативні зразки; використавши порівняльний метод дослідження, знайшов шляхи, за якими відбувалися взаємозв'язки між текстами українських пісенних поезій та східнослов'янської лірики [87, с. 4–5].

Цінні висновки про історичні пісні знайдено в роботах Максима Рильського (статті «Українські думи та історичні пісні», «Героїчний епос українського народу»), Д. Ревуцького «Українські думи та пісні історичні». За визначенням українського дослідника-фольклориста М. Дмитренка, потребує уважного вивчення і двотомна праця М. Родіної «Українська народна поетична творчість», і збірка авторського колективу в складі І. Березовського, В. Хоменка

«Історичні пісні» (1961), де поетичні тексти подаються за епохами, є визначення джерел походження та окреслено мовні особливості, запропоновано багато пояснювальних коментарів; монографія С. Грици «Мелос української народної епіки» (1979) [18, с. 145-146].

Отже, аналізуючи розвідки вчених-фольклористів, філософів, істориків, публічних діячів, можна виявити, що ХІХ– початок ХХ ст. стає для українського суспільства новим етапом в історичному калейдоскопі подій і процесів, знаменується розквітом та зростанням національної свідомості, створює нові можливості у формуванні спільноти, об'єднаною за схожістю мови, культури та національних традицій, посилює зацікавленість у вивченні свого минулого, сприяє розвиткові етнографії та фольклористики.

Питомим чинником такого бурхливого відродження народного духу та закладення основ української нації виявилася духовно-народна культурна спадщина України, що поєднала всі мистецькі перлини: музичні, поетичні, мовні та історичні.

Головну роль у творенні національної свідомості було відведено пісні – народній, багатогранній, високо духовній, що пролягла крізь віки і закарбувала історичну поетичність українського мовомислення, героїзм та непоборне прагнення до незалежності.

1.4. Зв'язок фольклору з писемною поезією. Історична пісня козацької доби

Фольклорна поезія завжди перебувала в активному тісному зв'язку з літературною словесною традицією. Ще за часів створення одного з найвідоміших писемних витворів Київської держави «Слова о полку Ігоревім» відчувається така співпраця. Духом народності просякнута ця ліро-епічна пам'ятка давньоруської літератури: це і образи природи, які співчують героям й переживають разом з ними, і використання постійних епітетів,

виражених прикметниками (*хоробрії полки, золоте стремено, ясний сокіл, сизий орел, солов'їний щебіт, сивий туман*), і метафоричні порівняння, що мають просту за будовою, але таку виразну за розумінням сутність (*як ті сірі вовки в полі, світ-сонце*), і функціонування перифраз, що сприяють уникненню тавтології (*діти бісові* замість половців, *Троянова земля* як поетична назва Руської землі, *Даждьбожий внук* для називання народу руського) тощо [78].

Найвидатніший український мислитель XVIII століття Григорій Сковорода свої трактати та філософські діалоги теж складав мовою, лексика якої була пов'язана з усною народною творчістю й походила зі слов'яноукраїнської та старослов'янської мовних джерел.

Вживані Г. Сковородою словесні форми були дотичні з фольклорною і активно перегукувалися, зокрема, як це фіксував у своїх рукописах його співвітчизник Климентій Зіновієв, зі словниковим складом народних приказок і прислів'їв. До прикладу слово *если/естли*, що як сполучник використовував митець у своїй творчості, насправді походить від польського слова *jesli* (зазначено в «Етимологічному словнику української мови»), а, головне, фіксується у фольклорному мовленні періоду XVII- XVIII ст. (*Не биш старого, если не бере(т) чужого* і сприймається як суто українське слово [За 54].

На думку Лідії Гнатюк, що займалася дослідженням мови Григорія Сковороди, існує окремий пласт слов'яноукраїнської мови, до якої належить, зокрема, і народно-розмовна лексика, яка, маючи витoki від інших слов'янських мов, і «донині вживається в різних українських говірках, які містять цінний матеріал для вивчення еволюції української мовної свідомості, зберігають давні елементи, що передавалися із покоління до покоління» [54].

Славнозвісна «Енеїда» І. Котляревського, що стала зачинателем української літературної мови, теж вміщує в собі певну частину таких мовних зворотів, які походять від старослов'янських коренів. Ці лексеми відтворені і в словниках відомих українських діячів – «Словнику мови творів» Г. Квітки-

Основ'яненка, «Словарі української мови» Б. Грінченка, який вважають одним із найкращих зразків для сучасного правопису [54].

Стає зрозумілим, чому поети, письменники, що працюють у художньому стилі, донині не відмовляються у своїй літературній діяльності застосовувати слова на кшталт *цвітувати, пчола, уполя, ділати, родитель* тощо [54], бо такі лексемні форми наскрізь просякнуті народною духовністю і глибинною національною сутністю.

Осмислення своєї значимості і величі, розуміння потужності свого історичного минулого, збереження традицій та вірувань – усе це увібрала в себе пісня. Найбільшими ж проявами національного мислення, де українці засвідчували б свою унікальність, стали історична пісня та музична поетика часів козацької доби, яка за своїм змістом ототожнюється з історичними текстами. І навпаки, саме історична тематика пісенних творів часто уподібнюється з козацтвом.

У зв'язку з цим, дослідники нерідко майже не розділяють ці дві категорії на окремі гілки, а розглядають їх як єдиний фольклорний масив, який об'єднує не стільки історична хронологія фактів, прізвищ і подій, а скоріше національно-патріотична ідейність.

Багатотомна академічна «Історія української музики. Том 1» (2016) виділяє три категорії козацьких пісень: 1) пісні з історичним підтекстом (без точних історичних ознак); 2) пісні, що відтворюють козацький побут; 3) ліричні пісні, у яких можлива згадка про козаків [74, с. 256].

Перший пласт пісенної поезії цього жанру пов'язаний із наслідками виникнення самого козацтва – навалою турків і татар, посиленням феодального приниження та зазіханням польсько-литовської шляхти на землі українські.

Дослідники як приклад такого підтипу наводять українську пісню *«Ревуть води, шумлять лози»* [74, с. 256]. Лексичний склад фольклорного наспіву є простим і передбачуваним: слова, що складають текст пісні походять від праслов'янської мови і на українських теренах сприймаються споживачами як власне українські: *вода, гай, родина, зозуля, соловейко, брат, кінь, сокіл*

тощо. Сюжет будується на народних казках, особливістю яких є троекратне повторення дій зі зміною героїв. Так козак звертається до *зозуленьки, соловейка та соколика*, щоб вивідати *доріженьку додомоньку, до родини і до вірної дружини*. Використані зменшено-пестливі форми іменників, утворених суфіксами *-еньк, -к*, вкарбовують у свідомість читача повагу до родинних цінностей, вказують на вірність у подружніх стосунках та прагнення мати власну сім'ю та домівку, а звернення до птахів вибудовують архетипні уявлення українців про вільність, самостійність, безмежну свободу.

Відомо, що сокіл завжди асоціювався в культурі різних народів із відвагою, сміливістю, а сутність його віддзеркалювала безкрайність небесного простору [21, с. 560]. До зозуленьки наші пращури завжди зверталися як до провидиці, яка здатна була віщувати роки, попереджати про коротке або ж, навпаки, довге та щасливе життя [21, с. 251], соловейка-пташечку чекали з особливим нетерпінням, бо своїм співучим голосом вона промовляла про весну і волю [21, с. 561].

Останні рядки пісні проголошують невдачу, відчай. Їх зосереджує в собі іменник власне українського походження *пугач* (синонімічне до слова «сич» [20, с. 625]). Крик цього птаха в природі лякає людину, навіює страх, погані передчуття. В пісні ж він несе біду, смерть та вічну пітьму [21, с. 489]: *Кричить пугач: пугу, пугу, / Вертай коня, козаченьку, / Вже не знайдеш домівоньку. / Ні домівки, ні родини, / А ні вірної дружини*). Односкладні означено-особові речення в тексті без зайвих другорядних членів ще сильніше підкреслюють глибину порожнечі в душі юнака, що виникає після почутих невтішних новин: *Скажи мені путь-дорогу; Не питайся соловейка; Вертай коня, козаченьку*.

Другу групу козацьких пісень розглядають за трьома критеріями, що уособлюють головні періоди життя вільного лицаря українських степів: 1) вирушання із свого дому; 2) будні козака; 3) загибель козака-запорожця в слаavnій битві.

«*Ой пуцу я кониченька в саду*» [74, с. 257] розповідає про один день із життя козака, коли він, обравши почесний шлях захисника, залишає свою родину. Перші рядки кожного куплету повторюються, підсилюючи головні тези кожної з частин. Односкладовий вигук *ой*, яким починається кожна зі строф, додає емоційності твору, вносить елементи розпачу, суму і тривоги: *Ой на, синку, коника, /—не гайся; Ой на, синочку, сорочечку, / - не гайся; Ой пуцу я кониченька в саду.*

Пісня побудована у вигляді розмірковувань козака, який збирається в похід, та прямої мови членів родини, що по черзі промовляють до нього. Такий прийом зумовлює більш глибоке сприймання психологічного стану кожного з персонажів. Підсилюють цей спосіб передачі почуттів пестливі іменники (*сорочечка, кониченьку, короговки, ненька, садочок*), утворені суфіксальним способом від коренів давньоруських слів і зараховані до пласту власне української лексики. Дієслова особової форми теперішнього часу (*мають, грають, ходить, носить*) вказують на прості, буденні речі, що відбуваються щоденно в кожній родині, а наказовий спосіб заперечного дієслова *не гайся* вносить конфліктність у ситуацію.

Звичайна повсякденність життя козака не менше цікавила складачів народних пісенних композицій, ніж його збори на війну. Пригоди, козацький побут, постійні подорожі й переїзди, роздуми про життя і ставлення до ворогів – усе це лягло в основу другої підгрупи.

Пісню «*Добрий вечір тобі, зелена діброво!*» [74, с. 258], яка входить до зібрання творів у 20 томах, упорядкованих М. Лисенком, пов'язують саме з цією категорією. Текст містить звертання до *козаченька*, якого автор називає ласкаво, що можливо завдяки суфіксу *-еньк*. Невідомий поет переймається долею юнака, але й натякає на його обов'язок – захищати рідну землю від ворогів. Заперечна частка *не* при дієслові *переночую* вказує саме на це. Така категоричність призводить до того, що козак налаштовується до бою з *воріженьками* і спонукально-окличним реченням викликає ворога на битву: *Наїжджайте, воріженьки, сам вас накликаю!*

Тема смерті, загибель у бою воїнів теж не оминалася в пісенних текстах народних авторів. У них оплакували й водночас прославляли героїв-козаків, що віддавали своє життя за рідний край, неньку, родину. Настрій таких творів визначався як епічно-героїчний і часто був побудований на символізмі, тварин же наділяли людськими якостями.

«Ой на горі вогонь горить» [74, с. 259] – одна з таких пісень. Загинув козаченько, в долині лежить, накрив очі китайкою, біля нього вірний кінь в ніженьках плаче. Яскрава метафора, виражена простим словосполученням, показує весь біль, який відчуває постійний супутник козака – кінь. Із повагою до нього ставиться автор, бо ця жива істота часто є єдиним другом і радником у житті степового лицаря. Воля і кінь – вищі цінності для козака, кінь – це «вірний друг, побратим» [21, с. 287], тому так ніжно, як до дитини, чуємо звертання – *коник, мій вороненький*. Драматизмом переповнені останні рядки поезії, хоча автор їхню суть намагається пом'якшити евфемізмами, використовуючи замість слів *могила, смерть* маскувальне порівняння – безсполучникове речення, друга частина якого виступає неповним означено-особовим реченням: *Бо вже твій син оженився, / Та взяв собі паняночку – / В чистім поле земляночку!*

Не оминула козацькі пісні і лірична тема, яка, зазвичай, описує особисте життя, кохання до дівчини, почуття між хлопцем і коханою, ставлення до жінок (укр. нар. пісня **«Козак від'їжджає»**) [74, с. 259]. Ця ліро-журна пісенна композиція побудована на діалозі між *козаком-соколом* та *дівчиною милою*. Епітети, представлені прикладкою в першому означенні та якісним прикметником у другому, указують на сильні почуття, що існують між закоханими, та щиру повагу й турботу, яку виявляють вони кожної миті перебування один поряд із іншим: *Дівчинонько мила, Що будеш робить / На Вкраїні далекій? / Буду хустки прати, Тебе доглядати / На Вкраїні далекій*.

В українській народній пісні **«Тихий Дунай»** [85], як ще одному зразку ліричної поезії, окреслена глибока туга *молодого козака* за *дівчиною*. Ці душевні муки козаченька оповідач тонко передає дієсловами наказового

способу: *пусти, напийся, жить буду*. Заперечення ж не, що стоїть біля дієслова *забуду*, надає змоги ще більше підсилити пригнічений емоційний стан юнака і його відчайдушне бажання зустрітися з тією, *кому присягався*.

Але основним героєм козацьких переповідань беззаперечно виявляється образ козака: його нестримно-бурхливе існування, безперервні походи, героїчні битви, а головне, незгасиме бажання бути вільним лицарем на безкраїх запорізьких степах.

Козак у пісні – відчайдушний охоронець кордонів, борець за незалежність своєї території, хоробрий юнак-чоловік, що чужого не візьме, але й свого не віддасть: *А я козак молоденький, / Пана не боюся, / Маю ж, маю козаченьків / Та й оборонюся* («**Виступали козаченьки**» укр. нар. пісня); *Де Дніпро наш котить хвилі, рве стрімкі пороги [...], / Там козацтво виростало, слави волі добувало. / Україно, Україно, славний край козачий!* («**Де Дніпро наш котить хвилі**» укр. нар. пісня) [85].

Тож, XV–XVIII століття – історична епоха, що в національно-культурному прояві знаменується як час зародження, процвітання та занепаду одного з найвідоміших уснопоетичних творів народної творчості – козацької пісні.

Останні десятиліття існування Запорізької Січі визначилися сумними подіями, що остаточно перейшли в трагічне звучання 1775 року, у рік руйнування козацької фортеці [1, с. 220] – символу незламності, що надихав простих селян на боротьбу зі злом, яке понад триста років поспіль намагалося руйнувати незламний дух українців. Але пісня, що розвинулася в козацькому середовищі і виокремила як самостійний вид народної етнопоезії, наповненої героїзмом, ліричною емоційністю, шанованим славленням до степових лицарів, тяжінням до реальності, а не до уявних історій, сакральністю світомислення, стала маркером, кодовим орієнтиром, що не втратила до сьогодні актуальності, не загубилася в пісенному потоці і виявилася прикладом наслідування для сучасної української пісні.

1. 5. Народна дума

Чудовою окрасою української народної поезії, як зазначав в «Українській усній словесності» Ф. Колесса, була, окрім історичної пісні, і дума [31, с. 80]. Термін увів у науково-мистецький світ М. Максимович у збірці «Малоросійські пісні» (1827) [67, с. 5], перші спроби опису цього епічно-ліричного жанру здійснив К. Сарницький, історик польського походження, 1587 року [31, с. 84] і визначав як «громадсько-елегичний спів» з сумним мотивом, що супроводжувався «журливим похитуванням співця головою при виконанні» [67, с. 6].

Своє бачення думи пропонувало багато дослідників, як то М. Цертелєв, А. Метлинський, І. Франко, М. Драгоманов, П. Куліш, Н. Дашкевич, але, на думку Дмитра Ревуцького, найвдалішим із цих визначень можна вважати вислови П. Житейського та Ц. Неймана, що «думи – це досить довгі пісні, що мають іноді по кілька сотень віршів» і «складають репертуар співців, що звуться кобзарями. Зміст дум – продумане оповідання про події козацької епохи, військове життя або побутові мотиви», він «завжди реальний», «лежить на них одбиток роздуму, сумного моралізування» [67, с. 7].

Починала своє формування дума на поетичному фундаменті народної пісні ще за часів Київської Русі, а у XVI столітті мала вже сформовані стійкі риси. І. Франко в статті «Як виникають народні пісні?» відзначав, що «народний поет творить свою пісню з того матеріалу вражень та ідей, яким живе ціла маса його земляків. [...] Його пісня є, отже, якимсь виразом думки, вражень та стремління цілої маси, і тільки таким чином вона стає здатною до сприйняття і засвоєння її масою» [87, с. 8], тому думи, як і інші жанрові різновиди народної пісні, завжди так щиро сприймалися колективною народною спільнотою.

Думи, як і козацькі пісні, поділяють на кілька груп в залежності від історично-тематичної наповнюваності. Перша вміщує пісенний матеріал, що

охоплює турецько-татарський період визвольної боротьбу, друга – визначає думи часів Хмельниччини.

На думку Ф. Колесси, можна виокремлювати і третю групу, яка закріплює за собою думи побутового змісту [31, с. 83].

Кожна з таких груп має додатковий поділ. Музичний епос першої розщеплюється на поезію про турецьку неволю, героїчну смерть козака, небезпеку, поневолення та втечу з полону зі щасливим завершенням, дільбу здобичі. Такий народний пласт дослідники вважають найстарішим, який жодних історичних постатей не відтворює, хоча фіксує типовість певної козацької доби; характеризуються ліризмом і сумною атмосферою буття та тяжіє мовною конфігурацією до старовинних народних пісень [31, с. 82].

Думи про Хмельниччину, на противагу першій категорії, виявляють іншу характерну дійсність. Вони трактують історичні події часів визвольної боротьби 1648 – 1657 років, оповиті бадьорістю, переможним настроєм та вміщують гумор і народну сатиру, але значно втрачають у чуттєвості й різних відтінках душевних переживань [31, с. 82].

Побутова дума значною мірою розширює значення сімейних відносин, глибше відтворює силу материнської любові, оспівує її, звеличує та підносить на щабель вище інших родинних зв'язків [31, с. 84].

Створювалась така лірика переважно в козацькому осередку під враженнями тих подій, що домінували в народній пам'яті, викликали низку емоційних почуттів, глибокі переживання. Основними виконавцями таких форм естетичного фольклору часто були люди з козацького стану [31, с. 85].

Мовними особливостями цього ліричного епосу вважають наявність архаїзмів (*злато, прах, аще, возлюбити, глас*), граматично неправильно вжитих форм дієслова (*відтіля побігає, під ноги затоптає, находжали, даває*), уживання форми кличного відмінку замість називного (*Услиши, Господи, у прозьбах і у молитвах люду царському, народу християнському* – у розумінні люд царський, народ християнський) [67, с. 29 –33].

Стилістика дум теж потребує уваги: паралелізм, гіперболізація, вживання сакральних чисел, як то «сорок», «три», що своєю святістю походять з релігійних джерел (*три сини, три брати, сорок літ в неволі*), так звані негативні порівняння (*то не сосна в бору шуміла, – як вдова старенькая із своїми синами говорила*), плеоназм у вигляді повторювань чи як експресія для підсилення процесу або емоційності (*щука-риба, срібло-злато*), інверсія, постійні епітети (*сива зозуля, дрібний дощик, червона китайка*), позитивні порівняння (*Барабашу... із пліч голову, як галку, зняв*), вирази зневаги, презирства (*На славу України прибувайте, жидів-рандарів у пень рубайте!*) [67, с. 23 – 30].

Думи у свій історичний період мали багато прихильників-слухачів, отримали свій кульмінаційний розвиток у XVII столітті та занепали на початку XVIII ст. [67, с. 43].

У наш час ці ліричні форми знову знаходять своїх шанувальників – у варіативно-осучасненому вигляді продовжують своє відродження в текстах через художні образи, прояв глибокої поваги до батька-матері, неньки України, відображенні турботливого ставлення до дитини, високоморальних принципів і постулатах, ідеях збереження людської гідності та національної незалежності.

1.6. Стрілецькі пісні: витоки та особливості

Ще однією важливою віхою в розвитку музичного фольклору стала пісня січових стрільців – унікальне поєднання літературних та народних витоків, що заклали основи світобачення нації межі XIX – XX століть.

Термін «стрілецька пісня» вперше визначив 1938 року Філарет Колесса. Він окреслив художньо-музичну структуру як жанрову форму, що є доповняльною складовою історичної пісні [42]. Розквіт цього пласту пісенності пов'язують з історичними подіями світового масштабу, а саме Першою світовою війною (1914 – 1918) – часом, коли свідома частина

українського суспільства повстала проти свого поневолення і героїчно виборювала право на незалежність. Стрілецька пісня, породжена цією епохою, стала провідним засобом, який об'єднав галицьке українство в боротьбі за національні інтереси, закріпивши право називатися неофіційним гімном свободи та гідності [27, с. 45].

У своїй науково-публіцистичній розвідці Н. Кобрин наголошує, що пісенній творчості легіону Українських січових стрільців, сформованого на початку війни, присвячено десятки наукових публікацій – розвідки О. Правдюка, В. Радзиковича, О. Кузьменко, Ф. Погребенника. Дослідники наголошували на тісному взаємозв'язку текстів авторської пісні з фольклорною і знаходили чимало мовних та стилістичних прикмет, що органічно впліталися в текстовий матеріал обох жанрових структур [27, с. 12].

Найвідомішими творцями стрілецьких пісень вважають С. Чарнецького, М. Гайворонського, Р. Купчинського, А. Лотоцького, Ю. Назарака, Г. Труха, О. Маковея та інших [27, с. 45]. У численних спогадах про своє дитинство, побут, сімейні традиції, вони засвідчували, що життя змалку було пов'язано з народною музикою, звичаями, а тому і пісенна спадщина поетів-музикантів так наближена до інтелектуально-народної творчості [42].

Знана українська фольклориста сучасності Оксана Кузьменко провела свого часу потужну дослідницьку роботу, охопивши цей жанр літературно-народної співпраці, який довгий час був майже не вивченим. Її збірник «Стрілецькі пісні» (2005) набув високого схвалення з боку науковців і зміг нарешті заповнити ті прогалини, що існували в цій царині досліджень. Близько п'ятисот пісень та їхніх варіантів, що власноруч збиралися дослідницею впродовж десяти років, розмістилися у цьому виданні [За 22, с.1].

Наступна робота «Стрілецька пісенність: фольклоризм, фольклоризація, фольклорність», опублікована кількома роками пізніше, закарбовує ґрунтовний науковий підхід, що чітко вказує на фольклоризаційні процеси, тісну взаємодію між текстами літературно-поетичних публікацій та народнопісенною творчістю й глибоку народність літературного прошарку стрілецького жанрового кола.

Оперуючи результатами своїх розвідок, а саме текстологічного аналізу та порівнянням художніх засобів, вчена припускається висновку, що стрілецькі пісні можна вважати гармонійним, ідейно-стилістичним продовженням козацьких, історичних пісень та дум. Л. Іваннікова свідчить: «О. Кузьменко показала тяглість традиції від дум, козацьких, жовнірських та солдатських пісень і довела, що ці пісні є ні що інше, як результат еволюції історичної пісенності» [22, с. 4].

Дослідниця вбачає спорідненість авторських і народних пісень в єдності мотивів, у наявності оптимістичного патріотизму, незламної волі до перемоги, простій, зрозумілій мовній поетиці, але на противагу історичним пісням у стрілецьких вперше починають лунає думки про незалежність народу саме як нації, відбувається закладення основ українського суспільства як окремого етносу, актуалізується віра та свідомість у досягненні переможного завершення боротьби, воскресіння української державності [42].

Виходячи з тематичних відмінностей, наголошує Людмила Іваннікова, О. Кузьменко поділяє стрілецькі пісні на дві великі групи – громадсько-політичні та інтимно-елегійні, але відразу чітко окреслює, що якою б за мотивом не була пісня, «навіть жартівлива», вона «завжди присвячена реальним людям, спроектована на конкретні події та постаті», хоча й можливе «міфологізування» в «процесі фольклоризації» [22, с. 3].

Тісний симбіоз між історичними піснями і стрілецькими вбачає Наталія Кобрин. До прикладу, науковець наголошує на існуванні в останніх запозичень текстових конструкцій та мовних одиниць із козацьких маршів («Гей, на горі та жєнці жнуть», «Гей, не дивуйте»), вказує на ознаки спорідненості з українськими думами за притаманний їм ліризм, щиру емоційність, вічний драматизм [27, с. 44].

Лексичний склад, стилістичне навантаження мовних структур, величезна кількість постійних епітетів (*тихі води, ясні зорі, сизий сокіл, чисте поле*), синоніми-прикладки (*грає-виграває, Україна-нєнька*), заперечні дієслівні форми (*не хилися, не журися*), звертання-повторення (*Не хилися, червона калино, маєш*

білий цвіт [...] Білим цвітом, червона калино, завітчайся), паралелізм як стилістичний прийом, метафори (*шумлять бори, вклоняються жита, серце мліє*), символізм (*червону калину на все, не на хвилину, Високо, гордо підніmemo!*), реалістична складова, наявність ліричних мотивів, патріотичність почуттів – основні риси, що дають змогу шукати витoki стрілецької пісні в епічно-народній думі.

Наше сьогодення, складовою якої є запекла боротьба з ворожою темною силою за право творити свою культуру, розмовляти мовою предків, мати свої традиції та вивчати свою історію, вимагає від суспільства великих зусиль і перетворень.

У подоланні розбіжностей у поглядах на війну, суспільно-політичні протиріччя, у формуванні патріотичної свідомості тощо має існувати така рушійна форма суспільно-громадської думки, яка б об'єднувала всю спільноту в єдину, незламну структуру.

Реалії життя показують, що стрілецька пісенність стала таким поетично-символічним тлом, гімном, естетичним феноменом, який надихнув цілу націю, консолідував, надав енергії у боротьбі за збереження своєї незалежності. Здійснено це було завдяки художньо-стилістичним особливостям таких музичних текстів, генетичною складовою, мовним підґрунтям, спорідненим з найвагомішою історико-культурною народною організацією – фольклорною піснею.

Висновки до першого розділу

У наслідок розвідок теоретичних доробок відомих українських та зарубіжних дослідників можемо узагальнити основні моменти досліджень, зокрема, що сучасна патріотична пісня тісно пов'язана з мовними традиціями та явищами музично-фольклорної словесності, ідейність і суть яких, як і в народнопісенній творчості, ґрунтується не на природних сюжетних одиницях,

а опирається на людське світосприйняття, організоване співставленням і аналізом явищ навколишньої дійсності та самого людського життя. Сучасним пісенним традиціям притаманні ментальна образність, національна усвідомленість, етнічна стилізація.

Розуміємо, що пісня, як і будь-яка мова, перебуваючи в постійному русі, розвивається, змінюється, і носій мови, народ, що визнає і осмислює себе як окрему самодостатню націю, підпорядковує цю музичну словесність до певних політичних, національних, духовних та мовних особливостей свого часового простору.

Зміст, закладений у піснях, не є простим, буквальним, що лежить на поверхні смислових лексем, він виявляється набагато глибшим, маркувальним, символічно-асоціативним, так би мовити, закодованим.

Мова народних пісень послуговується взірцем для літературної поезики і, взаємодіючи через свою внутрішню форму зі свідомістю людини, набуває в сучасному просторі національних виявів.

Фольклорна пісня, особливо її патріотичний пласт, представлений козацькими, історичними піснями, думами та народно-літературними стрілецькими піснями, є тим найкращим зразком української спадщини, що спрямовує сучасну людину на пізнання свого історичного минулого, утверджує та зміцнює етичну цінність людського буття, засвідчує основні риси духовного, інтелектуального та філософського прояву людської свідомості. Це самобутнє народне явище віддзеркалює провідні думки та ідеї кожного покоління, закарбовує особливості характеру і світосприйняття українського народу, фіксує та передає важливу інформацію наступним поколінням.

На тлі сьогоденних суспільно-політичних та історичних подій мовна, художньо-поетична, духовна єдність пісень різних часових категорій зумовлює міцну підтримку української громадськості, згуртовує різні соціальні прошарки українського суспільства, підтримує бойовий дух та надихає на здобуття перемоги, спричиняє патріотичне піднесення та героїзм.

РОЗДІЛ II.

МОВНО-СТИЛІСТИЧНІ РЕСУРСИ АВТОРСЬКОЇ ПІСНІ 2014 – 2023 рр.

2.1. Народність сучасної пісні. Групи сучасної поезії за тематикою

Розквіт національної культури будь-якого народу, будь-якої країни завжди нерозривно пов'язаний із рівнем розвитку рідної мови. Ця думка спостерігалась у розвідках Едуарда Сепіра початку XX століття (стаття «Статус лінгвістики як науки» (1928), наукова праця «Мова» (1921)). Вчений визначав мову через соціальні та культурні аспекти, заперечуючи її біологічне походження. Він вказував на соціалізований бік мовленнєвого процесу, підкреслював, що зміст будь-якої культури можна вивчати на основі дослідження її лексики; мова відіграє важливу роль у становленні та розвитку національної самосвідомості, являючи собою сукупність лексичних та граматичних значень, необхідних для сприймання світу; мова тісно пов'язана з мисленням [За 37, с. 118].

В українському середовищі особливість української народної культури, формування її ідейно-естетичної ментальності, розуміння та критичний аналіз історичних віх у здобутті основ державності теж визначає мова, але така, що тісно й органічно поєднується з народною піснею.

Сьогодні, на тлі україно-російської війни, наше суспільство все частіше виявляє свою зацікавленість народною піснею, дивується та захоплюється її живильною міцністю, незгасимістю символів, актуальністю тем та зображених образів. Можна пригадати лише, який неймовірно вибуховий резонанс спричинив переспів давно забутої стрілецької пісні «Ой у лузі червона калина». Цій композиції понад сто років, але і досі вона звучить потужно й сучасно.

Існує кілька версій щодо авторства цього неофіційного гімну українців, але це не так вже й важливо сучасному поколінню слухачів, бо пісня відразу з перших хвилин свого воскресіння перейшла з категорії «літературна поезія» до

визначення «народна пісня» та наразі залишається в цьому сегменті народності [41].

Термін *народний* має, безумовно, певну двозначність. Із одного боку, це сукупність творчої діяльності народу, культурне явище, текст, авторство якого не можна визначити, з іншого – поняття, мистецька складова, що відповідає англійському слову *фольклор* (*folk-lore*, букв. – народні знання, народна мудрість) [91, с. 298] та вбирає в себе елементи історичної спадщини, глибокого національного коріння, вірування, усвідомлення приналежності до певного народу, традиційності, всього того, що зрозуміло багатьом поколінням [91, с. 303].

Сьогоднішня авторська пісня патріотичного спрямування опинилася саме в такій категорії народності, додатково набувши нового статусу – «воєнна пісня», «воєнний фольклор» та захопивши літературознавців, фольклористів, мовознавців своєю унікальністю та спорідненістю з фольклорними традиціями минулих століть.

Сучасна пісня – це не просто музика в поєднанні з текстом. У цій жанровій царині своєрідно все: і образи, і мотиви, і стилістичні засоби, і мова, і закладений генетичний код нації.

Особливість цього виду мистецтва породила багато питань, які на сьогодні потребують негайних відповідей. Потрібно зрозуміти, чому сучасні автори пісенної поезії, більшість з яких довгий час існувала під гнітом ідеології знецінення української ментальності та заборони говорити й писати українською, наразі так активно шукають свого натхнення саме у фольклоризованих творах минувшини, що змушує їх писати мовою своїх предків, уживати таку лексику, яка зароджувалася ще за часів Володимира і на сьогодні перенесена в категорію архаїзмів, чому «селянський фольклор» так вабить митців постмодерної епохи.

Досліджуючи сучасну авторську поезію воєнного часу, було виявлено такі основні її ознаки: період створення пісні часто обмежений у часі, текст з'являється швидко, динамічно в залежності від подій на фронті, у суспільному

житті; у написанні текстів можуть брати участь кілька авторів та переосмислювати, видозмінювати, трансформувати їх; пісенний матеріал зберігається як в усному, писемному, так і у візуальному варіантах; для популяризації не обов'язково друкувати словесний текст, передача інформації часто проходить у форматі реального часу через Мережу, соціальні платформи тощо.

Зважаючи на тематику пісень, їх було розділено на **три групи**. До **першої** зараховано тексти, у яких демонструється відголос на події сьогодення, пов'язані з війною, філософські погляди, роздуми про душевний стан, ліричні лейтмотиви, пошана захисникам; **друга** охоплює матеріал, де відслідковується чітке спрямування на боротьбу із загарбниками, підняття бойового духу, зміцнення віри в боротьбі за правду, готовність до самопожертви заради суверенності своєї країни; **третя** поєднує елементи перших двох – ознаки ліризму, чуттєвості, мотиви, пов'язані з любов'ю до дітей, повагою до батьків і близьких із одного боку, та сила духу, незламність, міць і навіть бунтарство заради свободи та перемоги – з іншого.

Усі групи об'єднує кілька спільних рис: неймовірна жага до перемоги, незгасимий дух віри, образність мовлення, яскравий символізм, використання типових стилістичних засобів, мова поезії, що тяжіє до архаїки та спирається на лексико-граматичні підвалини української давнини.

Війна+ завжди неочікуване та неприйнятне явище, важко спокійно реагувати на масштабні руйнування, біль, смуток, невизначеність. Усе це докорінно змінює життя і, щоб організуватись, зменшити градус напруги, розпачу, поети сьогодення шукають порятунку, який приходить у словесній формі і закарбовується у текстах пісень **першої** групи.

Емоційні питання про душевний стан на кшталт «як ти?», «з тобою все добре?», «почуваєш себе нормально?» стали звичним явищем у розмовному середовищі і швидко перейшли до літературного простору. Пісня Ю. Саніної «**Як ти**» саме про такі внутрішні відчуття.

У важкі хвилини життя українці часто звертаються у думках до Бога, Матері Божої, ангелів чи святих, просять про допомогу, шукають відповіді на проблемні питання.

Пісня «**Як ти**» починається з іменної лексеми *Боже*, що характеризує синтаксичну категорію звертання, що за будовою належить до непоширених. Так автор намагається пришвидшити події, бо немає часу на розлогість викладення думки та ввічливості, залишається лише прохання: *Залиш мені трохи сили*. Але ж майже відразу чується: *Я не просила, я не просила!* Повторення простого непоширеного заперечного речення вказує на розгубленість, прихований осуд, що зчитується між рядками. Дієслово *рятувати* автор навмисно бере в лапки, щоб пунктуаційно показати душевний стан та двозначність семантики слова: *Я не просила, я не просила / «Рятувати» мене кулями! /*. Наступні рядки йдуть у розріз із божественною сутністю, їм на противагу виступає *трава отруйна*, якою проросте той, хто прийшов із війною. Ця метафора відносить нас до семантичного поля, якому належать слова смерть, небуття, гниття, темрява, бо тільки такий фінал має бути у того, хто прийшов з *кривавими рукавами руйнувати храми*. Асонанс створює безперервність мовлення, вказуючи на неусвідомлені, на рівні емоцій, промовляння. Останнє питальне речення, що повторюється п'ять разів, підсилює цю думку, але й дає надію на те, що душа людська не скам'яніє, вона буде жити, чисте поклоніння матері, що культивується з сивої давнини, не зникне навіть у критичні моменти життя: *Мамо, як ти?*

До **першої групи** належить і пісенна словесність Є. Матюшенка «**Блакитні очі**», що починається питальним реченням *Як ти там?*, підсилене дієсловом наказового способу *напиши* та порівняльним зворотом із сполучником *немов*. Така конструкція розширює семантику питання, поглиблює емоційний стан ліричного героя, вказуючи на його тонку психологічну межу перебування, переступивши яку буде втрачено спокій, рівновагу, самовладання: *Напиши, як ти там? / Я немов тонка струна*. Епітет *блакитний* у іменних словосполученнях *блакитні очі*, *блакитне небо* розвіює сум, невпевненість у

прийдешньому дні, створюючи так званий психологічний паралелізм, характерний народній пісні: *Блакитні очі я так чекаю, / В блакитнім небі їх виглядаю.*

Мовний матеріал пісень С. Тарабарової «*Вистоймо*», А. Шевченко «*Колискова для ворога*», І. Леню «*Мама*», С. Танчинець «*Нам би вже весна*», А. Савраненко «*Рідні мої*», О. Кольцової «*Крихітка*», «Ю. Саніної «*Журавлі*» теж характеризують першу групу пісень.

Ще з часів Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха відточує український воїн, козак силу своєї незламності, бойовий дух та завзятість, тренує себе та свого коня в диких полях запорозьких просторів, щоб у темні часи, коли *завили сурми і поле палає* встати й непереможною ходою з усіма силами світу і Богами знищити орду із боліт так, щоб *злітали черепа від булави*. Так описує мужність українських воїнів Олександр Ярмач у пісні «*Дике поле*», яке стосується другої групи.

За будовою та мовним складом пісня наближена до історичних дум. Багата лексична палітра поезії представлена як активною, так і пасивною лексикою. Історизми *булава, хоругви, сурми*, архаїзми *орда, характерник, згуба*, історичний онім *Хмель*, язичницький *Нептун*, топоніми *Чорне море, Карпатські ручаї, меч Запорозжців*, крім називної функції, виконують й стилістичну. Поєднуючи стільки власних іменників у невеликому тексті Олександр Ярмач створює панораму битви, надає сюжетній лінії динамічності, напруженості та забезпечує реалістичність зображених подій. Слухач переноситься на кілька століть назад, у козацькі часи, період визвольної війни на чолі з *батьком Хмелем, в Святу! Могутню! Соборну!* Україну.

Лексика розмовного стилю, якою насичений твір, знижує градус історичної величі та наближує його до простих, але страшних реалій сьогодення: два світи зійшлися на одному *дикому полі*, дві сили, добро і зло, *орда щурів, біси, які сунуться без перестану і арійські лицарі, у яких не литаври б'ють, то серце в грудях*. Згрубіло-стилістичною формою лексем

автор називає ворогів, українських воїнів підносить до рівня шляхетних народів, із якими поруч і *сили світу*, і *Боги всіх наших пращурів*.

Останні рядки пісні повертають читача в сучасний світ ергонімом **полк Азов** та переконують у неодмінній перемозі сил добра: *І ще покаже свою міць полк Азова*.

Таким же бойовим духом насичена поезія О. Псюка **«Батьківщина»**, створена стилістичними модулями – розмовною лексикою в поєднанні з просторічною, що надають мовному просторові пісні експресії й гостроти: *Наша Батьківщина б'ється гордо. / Ми не в пах, а в морду. / Наша Батьківщина / Перегризе горло./ Наші Січові стрільці / Добре ворога січуть. / Око за око, наші хлопці / Точно **ники натовчуть***.

«Українська лють» Х. Соловій – про лють, безжальну ненависть до ворога, про віру і гідність: *Ніхто не бачив, ніхто не чув, / Яка насправді буває Українська Лють*. Для увиразнення незламності української нації автор навмисно застосовує велику літеру як мовностилістичний засіб при написанні загальних назв – це надає додаткової експресії та сприяє зосередженню на головних тезах поезії. Заперечення в тексті, представлені часткою *не* та повторюваним заперечним займенником *ніхто*, використано у гіперболізації образу непереможного народу.

«Гати» Олександра Положинського, (співзвучна зі стрілецькою піснею 1917 року «За Україну») – пісня про славу, силу, героїзм. Мовний простір тексту насичений сталими номінативами, що створюють метафоричний образ воїнів-переможців: *з вогнем у серці, із блиском очей, сила на силу, слово на слово, удар на удар, крок за кроком, криця на крицю, кулак на кулак*; відносними прикметниками, складеними в синонімічний ряд: *сильний, спритний, хоробрий, бистрий*; кількаразовими повтореннями лексем: *а ти **гати, гати, гати**; мудрим будь, обережним будь; ти вибрав свій шлях, ти став на путь*. Такі стилістичні конструкції створюють емоційну виразність, підсилюють революційну фабулу поезії, безперервність боротьби, сакралізують образ українського солдата, забезпечують тісний зв'язок із минулим поколінням.

До **третьої** групи пісень належить *«Колискова мелодія»* О. Полякової. Це ода добра, безмежної материнської любові та незгасимої віри у світле майбуття на перекір діянням темних і злих сил. Промовляючи до своєї донечки, матір використовує поширені звертання, у яких іменники пестливої форми надають материнській пісні ніжності та емоційності: *Прокидайся, донечко, ясне моє сонечко; моя золота донечко*. Не полишає вона поза своєю увагою і *неньку Україну*, про яку турбується на рівні родинних відносин: *Ти цвіти, цвіти, країно*. Ця любов підкреслюється стилістичною тавтологією, що наказовим способом дієслова змушує повірити в щирість материнських слів.

Два паралельні світи, показані в тексті, світла чуттєвість та *страшна примара*, хоч й існують поряд, але не можуть перетнутися, бо незгасима материнська любов не дає цьому відбутися: *Дай мені свої долонечки [...] – І сновиди зла, / Страшна примара / У пільмі тебе не налякає / І не відшукає*. Заперечна частка *не* підсилює таке припущення, постійний епітет у словосполученні *білий світ* набуває не кольорової експресії, а вказує на навколишній простір як світ чистий, без темних плям, *пільми*. Лексема *примара*, що походить від праслов'янської мови й у синонімічному ряді стоїть поруч із словами «мара», «привид», на позначення «духу померлої особи», поєднується з прикметником *страшний*, але це не лякає маленьку дитину, бо примар, за міфологічно-фольклорним ствердженням, бачать тільки дорослі: *У пільмі тебе не налякає / І не відшукає* [21, с. 353].

Поезія не пригнічує безпорадністю, вона, навпаки, втілює оптимізм і віру в перемогу (*Булики та горлиці заклеочуть знову*), бо не дарма в тексті вжито іменники-назви птахів, що в українському середовищі здавна символізують щастя, родовід [76]. Слово *булик*, утворений від «бусел» суфіксальним способом за допомогою афікса **-к**, характерному українському словотворенню, сприяє додатковій експресії та поєднує з фольклорними мотивами.

Усвідомлення необхідності у психоемоційній стійкості і мотивація до боротьби реалізується в пісні *«Не зволікай»* К. Бочарова. Алегорично-народні образи вітру (*вітер* нам шепоче), крил (*за правду, за свободу нам крил не*

зламати; не залишай своїх друзів: вони-**крила**), фразеологічні одиниці (*спину тримай; руку тримай; час для того, щоб літати*) допомагають спокійніше і більш впевнено подивитися на реальну картину буття, зібратися, переосмислити цінності та стати до бою.

Сергій Танчинець у «**Моя країна**» реалізує тематику третьої групи через просту загальновживану лексику праслов'янського походження: іменники *душа, гора, сини, сила* увиразнюють духовні цінності нації, невичерпний патріотизм, любов до свого дому (*Стали **сини** за тебе стояти; Віра моя, **сила** моя; Моя **душа**, доле моя; Сині **гори** й полонини*); лексеми *горе, меч* вказують на героїзм (*Горе тому, хто прийде до нас з мечем*), а в називному реченні слово *зима* оспівує надзвичайну віру в перемогу (*А за вікном **зима**; / Прийде ще хвилина твоя!*).

Автор не використовує номінативну лексику на позначення ліричного героя, для цього він залучує особовий займенник *ти*, що розширює межі сприйняття такого образу й емоційно поглиблює проблематику поетичного твору: *Віра моя, сила моя – **ти**! /Моя душа, доля моя – **ти**!; **Ти** не сама! / Прийде **твоє** свято, / Прийде ще хвилина **твоя**!*

Розуміємо, сучасна пісня живе і розвивається за своїми мірами, вичитує та поглиблює громадське буття на свій лад, визначає теперішній стан суспільства, емоційні потрясіння, споріднює й згуртовує, формує духовний потенціал, але художньою складовою, мовною поетикою засвідчує глибинне історичне єднання з народнопоетичними джерелами прадавньої спадщини.

2.2 Тропеїчні домінанти в текстах сучасних пісень

2.2.1 Постійні епітети. Епітети колористики

Розглядаючи пісенні тексти сучасності, розуміємо, що написані вони поетичною мовою, характерною художньому стилю. Вирізняється вона від

простої, звичайної мови своєю емоційністю, експресією, багатозначністю лексем. О. Потебня у своїх розвідках зазначав, що поетична мова завжди орієнтується на полісемантичний фокус існування, що зміст (ідея, смисл) у творі «викликається образами», які «залишаючись незмінними, по-різному діють на різних людей» та здатні «змінювати свій зміст». Форма поетичного твору являє собою єдність зовнішньої форми слова (звуку) та внутрішньої (значення), що надає можливості об'єктувати образ [62, с.16].

Долучившись до лінгвістичної категорії, поетична мова набуває маркованості, здатності регулювати стилістичну виразність художніх текстів, викликати образність мовних об'єктів. Допомагають такому стилістичному прикрашанню тропи, що діють як незамінна система пізнання дійсності в літературному та усному середовищах.

Тропи – мовні звороти, вживані в переносному значенні, що свідомо, цілеспрямовано формують експресію, поетизують текст, поглиблюють та індивідуалізують семантику слова, активізують мислення читача/слухача на ментальному рівні [За 48, с. 438].

Тропами виступають цілі речення, групи слів або окремі слова, формуючи наступні категорії: епітет, метафору, метонімію, алегорію, порівняння тощо в залежності від внутрішнього наповнення мовної одиниці. Вони динамічні, можуть змінювати зміст та емоційність, їхня основа складена сталими структурами, властивими усній та писемній народній поезії [За 51, с.134].

Найчастіше вживаним стилістичним мовним зворотом виступає *epitete* - художньо-мистецька категорія, що на лексичному і граматичному рівнях визначає себе означально-образною структурою, до якої можна поставити питання *як? який?* [За 51, с. 339].

Епітет, за визначенням Л.Мацько, така одиниця мови, яка на глибинному рівні набуває «додаткової фольклорної конотації». Це так звані постійні (традиційні) епітети, що фіксуються в піснях минулої доби – *море синє, поле чисте, вітер буйний, гай зелений*.

Л. Мацько, С. Єрмоленко, А. Мойсієнко наголошують, що епітет потрібно визначати лише у складі словосполучення, бо так «він набуває конкретного значення лише у зв'язку з означуванням словом, яке розширює семантичне поле означення, що, у свою чергу, висвітлює нові, іноді несподівані семантичні властивості самого описуваного слова» [За 38, с.141].

Про такі епітети зазначав у своїй праці «Українські думи та пісні історичні» Дмитро Ревуцький: «Епітети постійні, певні - власність народної творчості, це – останки початкового погляду колишнього чоловіка на все, що було навколо нього» [67, с. 26].

Сучасні автори активно послуговуються цією стилістичною категорією: *В чистих глибоких очах / Такої мужності не бачив світ!* («Сталеві люди» Х. Панасюк; *І своєю святою водою / Вмий обличчя від вражчої крові; Хай, як Ти, воїн буде хоробрий* («Молитва» О. Савраненко); *Синіми горами, златими полями – / Лети, лелеко, птаха вільная* («Лелека» О. Лозовський); *Ой поле, духмяних трав твоїх шовка. [...] Високі верби там похилились до землі; У чому винні твої волошки польові?/ Як небо синє, тепер червоні у крові...* («Поле» Н. Фаліон); *Блакитні очі я так чекаю, / в блакитнім небі їх виглядаю* («Блакитні очі» Є. Матюшенко); *Як по весні лани широкі, сильні. / Наша віра відтепер навік незламна* («Вільні» І. Лузанов); *А ми були народжені / Сміливими людьми* («Ми» В. Хохлан); *І зацвіте калина буйним цвітом; Блакитне небо нашої країни / Знову стане чистим* («Мирна Україна» Н. Савчук); *«Нам братами стануть / смерекові бори* («Будеш воювати» М. Берездецький).

Наведені приклади переконують, що постійні епітети як словесно-зображальний засіб підкреслюють характерну, сталу ознаку предмета, поняття, явища і з часом не втрачають сили своєї семантичної ознаки.

Так, у пісні М. Буневич «Україна – моя земля» постійні епітети змальовують Україну, *рідний край*, що з плином часу не втрачає своєї краси та чарівності. У неї *чисті поля, синє небо, жовта степу мережа, казкові ночі, теплі, весняні*. Така стилістична образність іменникових словосполучень дає

надію, наголошуючи, що все, насправді, так і залишиться, а задоволення від споглядання *на землю квітучу, дитинства рай* заспокоють втомлену душу та в молитвах поєднують із Господом: *У полі чистім зупинюсь –/ За тебе, рідна, помолюсь.*

«*Дякую тобі*» П. Головка – це пісня-звертання до чоловіків, *хлопців мужніх, сильних, витривалих*, у яких *сині, карі очі*.

Оспівування прикмет очей властиво народному фольклору: їх порівнювали з небом (за кольором), зорями (за яскравістю сяйва), озером (за глибиною погляду) для вираження вроди. Використовуючи цей стилістичний прийом, автор іде далі і наповнює епітет більш вагомим смисловим навантаженням, ніж народна пісня: символізуючи колір українського прапора, ці мовні одиниці сприяють уподібненню хлопців-козаків з усім українським народом, який *лютневої ночі пішов Україну рідну захищати*.

Епітети *мужні, сильні, витривалі* складаються в поезії в синонімічний ряд, виконують підсилювальну функцію та сприяють нагнітанням ознак незламності та бойового духу українського народу.

Семантика постійного епітета *білі крила* формує картину того, що воїни не самі, за ними стоїть божественна сила – їхні ангели-охоронці: *І руїни, смерть перед очима, / Та з тобою білі крила за плечима*.

Не тільки білий колір зміцнює віру на *мирне небо, квіти і поля*, цей висновок поглиблюється категоричним наказовим дієсловом *знай*: *Знай, на тебе мама й тато чекають, / Дівчата у вікні виглядають*. Така побудова речення просто не уможливлює іншого варіанта, як повернутися додому живим.

Світлана Бояркевич у пісні «*Наснись мені, сину*» порушує складний глибинний смисл материнської любові до сина, що пішов на війну. У реалізації задуму поетеса добирає різні стилістичні засоби: у останньому реченні використовує постійний епітет *лозовий кошик*, ніби вказує на буденність життя, що, насправді, виявляється засобом для самозаспокоєння: *Наснивсь мені, сину, твій кошик лозовий / Так само стоїть, де лишив його ти*. Поява чорного

кольору полишає ілюзію спокою: *Усі кольори знов злилися у **чорний**. / Його так багато. Живу у пільмі.*

Чорний колір у поезії набуває негативного забарвлення і втілює страждання, горе, невимовну порожнечу, яку відчуває матір воїна-захисника. Її мрія – це бачити свого сина *живим і вродливим*. Автор у реченні поєднує ці прикметники як однорідні за внутрішнім звучанням, бо мати хоче зустрітися з сином, що не тільки буде *живим*, а й не скаліченим (*вродливим*), хоча на семантико-звуковому рівні ці епітети несуть зовсім різні наповнення.

У фольклорних традиціях писемності виокремлюємо так звану колористичну лексику, яка вже згадувалася раніше. Це низка постійних епітетів, що найменують прості відтінки кольорів.

Зазвичай, у історичних народних піснях ця назва виступає невмотивовано, вказуючи лише на колір (*То як будуть, сестро о Петру ріки замерзати, / а об Різдві калина в лузі **білим** цвітом процвітати, / а об Василю ягоди зростати, / **жовтий** пісок на **білому** камені сходжати / та **синім** цвітом процвітати*). Дума «*Про сестру і брата*» [67, с.31], у сучасних вона набуває, хоч і не завжди, більш складної семантики.

Розглянемо мовний текст: *Крізь **сивий дим** ти не бачив дім, доки я спав.../ Це був не сон, це були зовсім не казки («Зійде сонце» М. С. Борода)*. Епітет, що в хроматичному колі наближається до *сірого*, створює певне емоційне навантаження і водночас розглядається як кольорова конотація – описує картину пожежі та визначає метафоричність образу колосального руйнування, такого, що навіть заревів *старий Дніпро, дістали шаблі козаки*.

Ахроматичний колір «чорний» у сучасних контекстах представляє мовні конструкції, що відображають смисл із негативним світосприйняттям. Трагічною алегорією виступає він у пісні Павла Табакова «*Забирайся, війна!*: *Бо на мирні наші села, / Дороги й міста / Ступила ворожа / **Чорна** війна*. Така образність епітета в поєднанні з іменником *війна* викликає в читача асоціативність із чорною монголо-татарською навалою часів Київської Русі, яка підступно нищила все на своєму шляху.

Ще одним прикладом багатозначності якісного прикметника «чорний» виступають рядки пісні Д. Кульбіді *«Україна, мам»: Пітьма, розкажи, для чого ти нищиш? / Красива ж зелена, не чорна трава.*

Епітет *зелений* у складі з означуваним словом *трава* вжито в якості хроматичного відтінку, тобто такого, що «має зелений колір», а *чорний* набуває більш глибокого семантичного значення, пов'язаного з безрадісними, похмурими відчуттями. Риторика питання залишається без відповіді і цим посилює образ безнадійності.

Як зазначає Л. Мацько, колористичні епітети «здатні розвивати переносні значення, в яких виникають образи, і окремі з них закріплювати як символічні» [51, с. 343]. Наприклад, *Зночі лишається небо темне, / Йде війна, виростають діти («Діти» С. Жадан).* Так *темний* колір, що відтворює забарвлення, але не вказує на конкретну ознаку, підсилюючись інверсією, засвідчує сум, душевні муки та біль.

Яскравий взірєць поєднання постійного епітета, кольоропозначального та водночас такого, що несе в собі багатозначність та певний символізм, споглядаємо в рядках пісні О. Лозовського *«Лелека»: Та в мої краї білії зграї / Мир і тепло принесуть.*

За семантикою лексеми визначаємо, що додому повертається зграя лелек, через те, що *білий* у народній поезії як сталий фольклорний епітет, набувши стійкого асоціативного значення, позначає саме цих птахів. Зауважимо, що це фразеологічне сполучення, яке в реченні представлено перифразом, відбиває і додаткову експресію, вказуючи на любов до рідного краю, Батьківщини.

Для більшої поетизації, передачі колориту народної поетики Олександр Лозовський використовує повну нестягнену форму прикметника *білий*, чим ще більше наближує свій мовний матеріал до фольклорної поезії.

У поетичних рядках *Синіми горами, златими полями / Лети, лелеко, птаха вільная* означення вжито вже в його прямому значенні і збігається з реальною кольоровою ознакою. Таку ж аналогію спостерігаємо і в інших текстах: *Прийде твоє свято, / Прийде ще хвилина твоя! / Сині гори й полонини /*

І поля («Моя країна» С. Танчинець); А журавлі летять у синю даль - / І не знають вони, / Де є моя і де твоя печаль; І спогад той живе неначе птах / У синіх моїх очах («Журавлі» Ю. Саніна).

Хроматичний червоний колір – символ кохання, сили, а також гніву чи небезпеки, [58, с. 20] майже не використовується в поезіях воєнного періоду. Цей постійний епітет, засіб вираження кольорової категорії, часто реалізується з лексемою «калина» і символізує у сталому поєднанні народну пам'ять, батьківську хату, рідну Україну, незламність духу воїнів, що боронять Батьківщину, проливаючи свою кров [56]: *Ми підняли в лузі червону калину, / Беремося всі за вільну Україну! («Переможна пісня» С. Лазановський).*

У активному словнику сучасної поезії червоний, поєднуючись з номінативними лексемами образливої чи вульгарної оцінки, сприяє нагнітання негативних емоцій, відрази, ненависті та люті до ворога: *Тут червона кров паскуди ллється / Не червона рута («Не червона рута» А. Лоїк).*

Наведені контексти ілюструють, що сучасні патріотичні пісні широко насичені постійними епітетами, вони репрезентують народну поезію та зберігають особливості поєднання з означуваними словами. Колірна семантика реалізується невеликою кількістю відтінків, серед яких переважають сині, жовті (кольори-символи української незалежності), чорні, сірі, темні, червоні (мають переважно негативні асоціативні зв'язки) та білі кольори (символізують чистоту, надію, гармонію). Ця категорія сем створює ядро лексико-семантичної структури кольороназв та сприяє збагаченню мови додатковими конотаціями.

Фольклорні епітети відбивають світогляд народу, культурні традиції і явища, підсилюють їхні ознаки та становлять важливий пласт у поетичному мовленні сьогодення.

2.2.2. Порівняння та метафора в пісенній поезії

Пісенний фольклор – це постійне джерело нового змісту, засіб створення нових естетичних цінностей.

Проводячи дослідження співаного фольклору, розуміємо, що яскравими творцями стилістики художнього слова завжди були метафоричні категорії та порівняння. Сучасні лінгвісти широко представили бачення цього кола наукового зацікавлення, серед яких О. Потебня, В. Є. Прищепа, О. Данилюк зазначили їхні спільні сторони та виявили розбіжності.

На думку В. Є. Прищепи, метафорою називають такий стилістичний засіб, який використовується для «мовної/мовленнєвої економії» і поєднує в собі лінгвістичні та літературознавчі характеристики, що не завжди можуть збігатися. Лінгвістичний підхід метафори пояснює мовні та стилістичні особливості, до яких входять номінативна, когнітивна, мовноекономна та прагматична функції, тобто за своєю сутністю метафора лаконічна, утворює подібність явища через постійну семантичну наповнюваність і привертає увагу читача/слухача «ефектом відчуження, який утворюється за рахунок семантичної неузгодженості понять, що порівнюються. Метафора – це поняття не стільки граматичне, скільки семантичне» [64, с.100].

В. Прищепа вказує на розбіжності між метафорою та порівнянням, хоча підкреслює, що механізм утворення першої структури витікає з другої.

Порівняння+ це завжди симетрія, що має на меті знаходити пряму подібність та виконувати пізнавальні та емоційно-стилістичні проєкти, метафора завжди закріплює додаткове значення, що необхідно домислити, та створює ефект пізнання [64, с. 100].

Порівняння об'єднує в собі три модулі: об'єкт (з чим порівнюється), суб'єкт (те, що порівнюється) та саму конструкцію цього порівняння, ознаку, що уподібнюється за розміром, кольором, формою, якістю тощо [51, с. 359].

Граматичне вираження порівняння здійснюється через порівняльний зворот, який може бути поширеним/непоширеним, вживаним у складному чи простому реченні як різновид ускладнення, містити порівняльні підрядні сполучники *ніби, нібито, мов, немов, наче, неначе, як, начебто* [51, с. 360].

До прикладу, пісня Анастасії Шевченко «**Бий**» вміщує порівняльний зворот, що ускладнює просте розповідне речення та представлений іменником називного відмінку з функцією означення: *Колись ми прокинемось **чисті, як діти** / Я зможу співати, а ти – говорити. / Себе зруйнувати і знову створити. / Ми зможем колись, а поки – борись.*

Це логічне і зрозуміле порівняння відносить до витоків християнської віри, коли дитина розглядалась через призму божественності, ототожнювалася з чистотою, світлом, позитивною енергією, була тим відновлюваним ресурсом, що згуртовував суспільство і надавав поштовх у відновленні після апокаліптичних ударів [94, с. 390].

Розглянемо іншу конструкцію цієї пісні: ***Бий-бий, як востаннє, як вперше радій,** / Цей бій проти страху єдиний твій бій. / Бий-бий, як востаннє.* Обставинне порівняння способу дії, що складено на протиставленні двох філософських антонімічних понять *вперше* і *востаннє*, демонструє думку про початок і завершення людського буття, окреслює тезу – щоб жити і перемагати, треба діяти, *бити*, боротися, викривати «образ демонічного супротивника» [13, с.9], не допускаючи можливості бути поневоленим, жити в ганебному ярмі та приниженні.

Порівняльний поширений зворот, що виконує функцію складнопідрядного речення (обставинна підрядність), убачаємо у мовному матеріалі Сергія Танчинця «***Нам би вже весна***»: *І наснитись мені там / Моя мати. **Я їй так обійму,** / Сильно і ніжно, / **Як колись любив зиму,** / А тепер занадто сніжно.* Назва поезії вміщує народнопоетичний символ *весна*, що знаменує пробудження, освітлення, надію, але поетичні рядки спрямовують погляд на *зиму*, створюючи смисловий дисонанс, що, реалізуючись через внутрішнє протиставлення лексемних форм, посилює гостроту почуттів сина до

найдорожчої людини – Богині роду, хранительки сімейного вогнища, величної постаті матері. Цей архетип на рівні підсвідомості моделює «вічний» визначальний символ українського світосприйняття, створює духовний потенціал нації, визначає святість, чистоту і велич, а в сучасному дискурсі набирає додаткової номінативності – уособлює образ неньки України [24].

Закодована парадигма порівняльного елемента визначена у пісенній композиції *«Я – Україна»* Н. Каменської: *Ви голови поклавши, відправились у сні. / Коли назвуть Героями вас, ви мої сини. / І зацвіте калина, мов кров червоний мак. / Згадає Батьківщина, яким ти був Козак.*

Указаний мовний об'єкт поєднує два художньо-сміслових поняття *мак* і *калина*. Ще здавна наші предки розглядали мак як квітку, що ототожнювалася зі швидкоплинністю часу [76, с. 138], бо її пелюстки здатні легко і швидко обсіпатися, втрачати привабливість, так як з часом марніє дівоча краса. Чекаючи на повернення своїх коханих, дівчата вишивали рушники-обереги, що містили ці рослинні символи, а на згадку про загиблих у війні надавали макам червоного забарвлення. Семантика калини, червоні кетяги якої символізують відчай і розлуку [76, с. 110], підсилюється таким авторським підходом, що вразі збільшує емоційність напруги від розуміння непоправності втрати.

Наступні рядки вселяють надію на щасливе майбутнє: *Вірю – / з тобою я в наші сили, / Свобода в серці, як крила, / Мир повернеться знов.* Це непоширене означальне порівняння виражено підрядним сполучником та іменником, граматична категорія якого представлена називним відмінком множини. Лексема мовної одиниці поєднується з образом птаха, що уособлює Батьківщину, до якої прагне українська душа. Іменник *серце* посилює просторову семантику слова *крила* і активізує приховані конотативні значення – надію на повернення в рідний дім, який буде вільним, без кайданів і ґрат, в якому зможе існувати будь-хто з сильним незалежним світобаченням.

Наведемо рядки, де порівняння створюють експресивно-емоційний характер змісту: *Її очі такі сині-сині, як небо улітку* («Українці борять» О. Круглий); *Наші серця, як підводні міни, стоять в глибині* («Згадуй»

С. Жадан); *Йдеш на смерть, як навіжений; Спатимеш в землі холодній, / Як дитя у моїм лоні («Колискова для ворога» А. Шевченко)*; *Стерті, мов зуби тварин, камінні вервиці, / Зморшки довкола очей – глибокі, як ріки в березні («Спи, моє дитя» Р. Горовий)*. Художні тропи увиразнюють мову поетичного тексту, посилюють ідейно-тематичний зміст, внутрішні переживання ліричного героя, допомагають у розвитку сюжету.

Ще одна категорія порівнянь представлена безсполучниковою, так би мовити, згорненою конструкцією, у якій об'єкт констатує лексичне значення слова, а суб'єкт – граматичне з використанням форми орудного відмінка. Такий вид порівняння має фольклорне коріння і широко представлений у пісенній творчості наших предків [51, с. 356].

Сплять спокійно мої міста, / Бо вартуєш ти на посту. / Ти за мене горю там. / Я за тебе – тут («Без імені» О. Кольцова). Визначене безсполучникове порівняння створює образ воїнів-захисників, що незламністю, непохитністю, твердо і завзято боронять кордони країни, підставляють вірне плече своїм побратимам. Прислівники місця *тут/там*, що протиставляються як антоніми, сприяють посиленню такої семантичної конотації тексту, заміщуючи функції відсутніх дієслів.

Влучно втілює негативний образ ворога в пісні *«Ми переможемо» Катерина Офліян* граматично-стилістичним порівнянням: *Ми переможемо, друже, / Ми переможемо. / Душа у відчаї / Скоро одужає. / Засадимо квітами наші сади, / Добривом стане кров ворогів*. Така безсполучникова форма емоційно навантажує синтаксичну конструкцію та засвідчує всі ознаки живої народної мови, визначає лінгвістичну одиницю як елемент розмовного стилю.

У *«Крилах» Івана Марунича* споглядаємо фольклорно-стилістичний порівняльний зворот в останніх рядках пісні: *І в укриттях ми будемо стояти, / Не знаючи страху. / За кожного, хто полетів / У вирій нескореним птахом*. Ілюстрування мовної конструкції виглядає доречним і втілює образ, пов'язаний із народною тваринною символікою, птахом, що має «надприродні сили» і «сприймається вісником добра, здоров'я і щастя» [21, с. 489]. Прикметник

дієприкметникового походження *нескорений* посилює символічний зміст головного компонента субстантивного словосполучення і надає ознак народності.

Отже, порівняння допомагають поетам-пісенникам художньо та експресивно створювати ліричні образи поезій, індивідуальну картину буття та пов'язувати реальне бачення світу з народно-світоглядними традиціями.

Метафора – це складний мовний концепт, що створює за допомогою певного лексико-мовного складу безліч індивідуально-авторських текстових варіантів. У широкому розумінні – найуживаніший троп, який відображає здатність лексеми набувати ознак переносного значення [63].

За визначенням О. Потебні, метафора допомагає уявити те, що «розповісти неможливо» [62, с.5].

Ця образно-семантична структура, на думку Л. Мацько, відображає здатність творця мовного тексту «втілювати схожість і подібність між різними індивідами, класами об'єктів, а потім за цією схожістю переносити назви справжнього носія чи функції на характеризовану особу чи предмет» [51, с.329].

Ступінь метафоризації поетичного слова є дуже високою в сучасному текстотворенні. У авторських піснях 2014–2023 рр. вона стає своєрідною візитівкою, створює можливості для гри слів, їхніх значень та формує конотацію, яка допомагає знайти зв'язок між сучасним та фольклорним словом: ***Рубінове проміння сонця, зорі / Бореться із тінню високо, вгорі! / Зводься вище неба, брат і сестра. / Догорить багаття, вечірня пора («Воїни світла» С. Жадан).***

Аналізуючи метафору, виявляємо, що вона створює нерозривну єдність з усіма лексемами мовної конструкції, складену з особового дієслова *бореться* та поширеного іменного словосполучення, у якому головним словом постає іменник *проміння*. Автор уподібнює цей образ із борцем, що воює з *тінню*. Така мовна одиниця стає синонімічно в один ряд зі словами *морок, чорнота, темрява* [76], а *сонце, зорі* набувають ознак небесних світил, що у фольклорному світогляді символізують перемогу над лихом. Сонце – це очі

божества, його проміння – сила, які об'єднуючись, надають воїну розуму та сили [21, с. 564 –565].

Далі події розгортаються, бій триває так, що *Плаче боєць, шеврон на камуфляжі, / Скільки сердець спинили кулі вражі*. Дієслівна метафора, представлена поєднанням внутрішніх та зовнішніх мовних форм, указує на непереможність людського духу, підкреслює витримку людського характеру.

У поетичному доробку Миколи Бровченка *«Як відгримить війна»* всі метафори поєднані внутрішніми відчуттями, заснованими на повазі та любові дитини до матері: *Знову я вдома... / Ніч безтурботно накрила нас, / Маминих донь і синів. / Крилами місячних снів. Ковдрою втоми...[...] / Як відгримить війна, / І відлуна луна / Серце прийде до тямі. / Вернемось знову до мамі*. Метафоризація перших рядків відбувається за уподібненням: як матір накриває теплою ковдрою сонну дитину, так і ніч огортає своїх дітей безтурботністю і спокоєм. Дієслівні метафори *відгримить війна, відлуна луна* додатково підсилюються асонансом і створюють за допомогою повторюваного голосного *і* мелодійність та заспокоєння – емоції, що охоплюють кожного при зустрічі з найріднішою у світі людиною.

Довершують своєрідну сповідь-молитву до матері окличні речення, ускладнені лише непоширеним звертанням *мамо: Мамо, не лийте сльози! / Мамо, ми вже в дорозі!*. Прості конструкції після розлогих метафор формують ефект звучання народної поезії, чуттєво впливають на здатність сприймати мовний матеріал та ще сильніше увиразнюють образ матері-неньки, образ України. На це нас наштовхують іменники *донька / сини*, що мають форму множини.

Сумною алегорією починається пісня Сергія Жадана *«Міста будували із сонця і глини»*: *Міста будували із сонця і глини, / Змішували їх на вірі й надії, / Але приходить літо в холодні долини, / І на каміннях гріються змії. / Змії заповзають в наші будинки, / Змії сплять на ламких простиралах, / Обживають кишені й армійські ботинки, / Лежать по коморах і сухих підвалах*.

Образ змії в українському фольклорі, що глибоко вкорінений у її матерію, часто поєднують із негативною семантикою. Синонімічний ряд цього слова доповнюється словами *підступна істота, диявол, супостат, гадюка, демон* [21, с.248-249]. Змій – це володар потойбіччя, що несе смерть, хаос.

Сучасна розмовна лексика у своєму словниковому запасі зберігає семантичний сегмент *гад, гадина*, що маркує мовну одиницю *змія* як лексему, що вжито з певним відтінком зневажливої грубості. Сергій Жадан символіко-магічним описом чітко дає зрозуміти, що то за підступна нечиста сила *ховається в кухнях та бібліотеках, звивається за віршами та словниками, наповнена отрутою*, але застерігає, що на *полювання* вийде *зміслов*, який *один знає, що треба робити* з цим потворним явищем.

Синтаксичні структури збагачені однорідними дієсловами теперішнього часу недоконаного виду, як то *заповзають, обживають, лежать, вичікують, звиваються, загусают, прогриваються, завмирають*. Це сприяє нагнітання гостроти внутрішньо психологічних вражень у читача. Героєм, що безкомпромісно долає вселенське зло, виявляється звичайний безіменний хлопець-воїн, із великим серцем, *твердою рукою й гострим оком*. Значимою особливістю такого художнього образу в українському фольклорі є визвольницький, а не нападницький спосіб ведення війни – і це посправжньому об'єднує його з козацьким минулим.

Остання строфа втілює оптимізм, який підсилюється метафоричною конструкцією: ***Вулиці тонуть у сонячній млості, / Літню зелень не перебороти. / Життя дається для любові і злості, / Кожному вистачить роботи.*** Постійний колоративний епітет *літня зелень* набуває ознак символічного звучання за семантикою кольору та асоціюється з надією, відродженням, спокоєм і миром. Дві номінативні одиниці, позначені як лексично однорідні та з'єднані сполучником *сурядності*, *любов і зло*, знаменують миролюбність та чуттєвість українців, відвагу, стійкість, непримиренність із будь-яким поневоленням.

Аналізуючи особливості українського національного характеру, вирізняємо його яскраву особливість – незламну віру у Бога, родину, яка окриляє, надає сил, впевнено веде до перемоги.

Майстер метафоричного слова Сергій Жадан і тут виявляє свою зацікавленість та створює поезію під назвою **«Речі, заради яких помирають»**. Ідея філософської лірики сприяє суб'єктивно-чуттєвому вираженню думок, встановленню об'єктів, що стають рушійною силою перемоги у кривавій війні, *речей, заради яких помирають*. І одна з них – віра, *насамперед саме вона*. Підсилюючи сприйняття цього художнього образу, поет застосовує тавтологію, яка визначена тут як стилістична фігура: ***Стосується саме життя, / Стосується невагомості, / Стосується опертя, / Стосується всього того, / До чого немає стосунку, / Стосується саме віри, насамперед саме її – / її стосуються всі вагання твої, / Всі твої сумніви, всі варіанти рятунку.*** Одночасно вона сприймається і як анафора, пов'язуючи однорідні означено-особові речення в єдину мовну структуру та надаючи експресивності звучання.

До слова, лексична одиниця *віра* є часто вживаною в сучасному мовомовленні. Аналізуючи тексти, виявляємо її осмислене використання творцями пісенного слова: *Зможемо все подолати, / Люди, не втрачайте **віри!** / Ми – переможці з України! («**Ми – герої**» Ю. Луциньська); *Ось мені тут валіза, / Ось мені тут тривога, / Ось мені зброя грізна, / Ось мені **віра** в Бога, / Ось мені зимне небо, / Ось мені сильні віришик, / Ось мені **віра** в себе, / Ось мені **віра** в інших («**Країна**» Т. Власова); *Здолаємо, брати, / Незгоду і біду, / Бо з нами **Віра** й Бог! Незламним є наш дух! («**Твоя** О. Чигер); ***Віра** моя, сила моя – ти! Моя душа, доле моя – ти! («**Моя країна**» С. Танчинець).****

Смисловий образ *віра* у другому наведеному прикладі тісно переплітається з релігійно-семантичним полем *бог*, розбудовує його та наповнює новим духовним значенням, підсилюючи стремління нації до перемоги та світлого майбуття.

У метафоричній конструкції ***Віра – це те, що тримає в сидлі, / Навіть тоді, коли твої шанси такі малі*** вжито сталий фразеологічний вираз

триматися в сідлі, який моделює самобутній характер і разом із мовною одиницею *віра* закарбовує нову ментальну естетику.

Тавтологію-анафору широко застосовано в народних піснях. Як приклад, козацька пісня *«Ой на горі Тай жєнці жнуть»*: *Посередені-посереду пан хорунжий. / Під ним кониченьку, / Під ним вороненький сильно дужий, / Гей долиною, гей широкою сильно дужий.* У мовному тексті фольклорної поезії споглядаємо кількаразове повторення прийменника *під*. Така звукова організація підсилює поетичний задум пісні та визначає його художньо-естетичне звучання.

Сучасні поети вміло застосовують метафору як стилістичний зворот, урізноманітнюючи поетичну мембрану мовлення: *Як дістане серце бронь—скінчиться любов; Сонце над ними горить золотою пластиною* («Спи, моє дитя» Р. Горовий); *Скільки болю в очах мами, / Небо виплаче сльозами / Біль мільйонів. Біль розбитих гнізд; Тиха вода рве береги, / Танцює арта.* («Заряджай» С. Мартинюк); *А за вікном мороз жорстоко мінує, / Ні світла, ні тепла давно немає в нас, / У спогадах лише минуле нам танцює / Не згаслий поки ще заледенілий вальс* («Заледенілий вальс» С. Нехаєвський). Експресія таких стилістичних об'єктів формується за допомогою лексем, наповнених фольклорним відтінком.

Отже, досліджуючи сучасну авторську писемність, виявляємо активне використання метафори в пісенній творчості патріотичного наповнення, звертаємо увагу на її семантико-граматичну здатність вирізняти творців художнього слова поміж собою, створювати індивідуальний стиль. Встановлюємо, що особливості такої мовно-образної фігури здатні формувати і національно-культурні засади, створювати умови генезису кодованого світобачення в сучасному мовному просторі.

2.2.3. Символ як мовностилістичний параметр української сучасної пісні

Символ як знак активно реалізує себе в сучасному просторі, тлумачить певні суспільні явища, виконує трансформацію загальних ідей в смисли (за К. Юнгом), відображає естетику та світобачення народу, окремого автора [За 6, с. 38]. Це загальнонародне поняття з національною та етногенетичною наповненістю, чинник творення національно-культурної картини світу [За 33, с. 285].

Виходячи з теми дослідження, зупинимося на символі як аспекті, що зводиться до поняття художності у сфері мислення та кодування мови в сучасній літературній дійсності.

Фольклорна українська символіка почала цікавити дослідників на початку XIX століття. До цього наукового пласту були долучені М. Максимович, І. Срезневський, Ф. Колесса, сучасна символіко-образна система освоювалася О. Потебнею, С. Єрмоленко, О. Деєм, В. Кононенком.

За визначенням українського мовознавця сучасності В. Кононенка, словесний символ представляє собою системну організацію, що об'єктує семантичні, прагматичні та конотаційні зсуви, імпліковує кодування нових смислів [35, с. 85].

Словесно-образні знаки повсякчасно застосовуються для духовного і ментального осмислення дійсності, впливу на мовно-культурну сферу буття, розвиток національної свідомості українського суспільства.

Кожен тип мовно-символічної реалії несе свій прихований зміст, який, окрім мовного аспекту, виявляє і позамовні— культурні, релігійні, соціальні, національні тощо.

Український науковець Ф. Колесса повідомляв, що природа символів настільки вбудована у структуру народної поезії, що навіть сама згадка про цей символ рефлекторно створює у людській уяві певні закодовані образи і означення [31, с. 26].

Такими народними символами, до прикладу, стають номінації на позначення рослинного і тваринного простору: *калина, береза, ліщина* як символ дівочої краси, витонченості, *дуб* – сили, могутності, продовження роду, *зозуля* – туги за минулим, *безсмертник* – вічності тощо, які і в сучасній поезії не втрачають свого основного визначення [21].

Мацько Л. у своїй науковій праці зазначала, що символи, за семантичним принципом, умовно можна поділити на декілька типів: міфологічні, архетипні, космогонічні, біблійні, символічні назви природного середовища, анімалістичні, антропологічні тощо [51, с.308].

Найдавнішими вважають архетипні символічні зв'язки, які на генетичному рівні найсильніше споріднюються з культурою, традиціями, звичаями певного народу і надалі розвиваються та видозмінюються в межах такого ментального середовища: *вода, вогонь, світло, кров, коло* тощо [6].

Розглянемо на текстах сучасного поетичного простору використання одного з найдавніших символів **вогонь** та його синонімічних похідних, як то **світло, полум'я, блискавка, свічка, іскри** [77].

Пісня «**Світло**», автором якої виступає сучасна поетеса Л. Косач-Квітка, є таким прикладом: *Розсипле **світло** тьму, / Зруйновані храми / І страху тумани / В мить розійдуться, як / **Світло** нагадає нам, / Що буде завтра!.. / **Світло** нагадає, / Вилікує рани!.. / **Світло** нагадає, / Що з нами буде правда!.. / **Світло** горітиме, / Моє **світло** палатиме, / **Світло** не зникне, / **Світло** не тлінне, / Воно буде, де правда, / Як справжня розрада!..*

У словниковому довіднику Віталія Жайворонка «Знаки української етнокультури» зазначено, що **вогонь** (зменшено-пестливі – **вогник, вогничок, вогоник**) – джерело життя, тому здавна був об'єктом культу, символом Божої сили; наші предки вірили, що **вогонь** був виявом сонячного бога на землі, послом Неба на землю; **вогонь** святий, тому здавна за його допомогою чинили Суд Божий, – вірили, що невинного вогонь не спалить, а на злодієві шапка горить; **вогонь** має благодійну та очищувальну й захисну силу [21, с. 104].

Вогонь у народній етномові виступає першоджерелом. Лексема набуває домінантності та закодовує решту мовних сполук, що входять до складу синонімічного ряду, тому й іменник *світло* переносить на себе всі семантичні властивості зазначеного вище слова. *Світло* – закодований образ, він долає темряву, тьму, *рани*, це живильна сила, що *не зникає* ніколи.

Символічна парадигма **вогню** представлена в поезії В. Удовенка *«Пташка»*: *Танцювали з полум'ям, як в останній раз, / Розривали тишу сміхом, бо вогонь не згас. / І в руїнах темряви, герою, не вмирай! / З пташкою сталевою співай! Співай! Співай!/. Актуалізована сема поєднується з символічним поняттям – *пташка*, що має зменшено-пестливу форму від *птаха* – давня міфологія засвідчує віру в те, що *птахи створили світ*; *Бог-творець* вселив у таких *птахів* душі *дідів-прадідів* та *надприродні сили*; *пташка* стала символічним звертанням до жінки [21, с. 246]. Таке сполучення двох символічних номінацій синтезує поетичну архаїку та доповнює її свіжим естетично-національним світобаченням. Лексема *пташка* проявляє сучасний образ жінки-захисниці, жінки-героя і в поєднанні з відносним прикметником *сталевий* надає останній ознак надприродності, заряджає потужним смислом свого призначення в боротьбі з темними силами.*

Простежується образ-символ **вогню** з такою ж семантичною мотивацією в наступній мовній конструкції: *Під ногами ворога земля / Закипить вогнем, буде палати. / Будем бити, браття, москаля, / Із землі своєї в шию гнати («Посміхнись, Україно!» П. Доскоч)*. Лайлива іменникова форма лексеми *москаль* вжита для експресії негативізму та підсилюється фразеологічною одиницею *в шию гнати*, що за своєю складовою набуває переносного значення і репрезентує єдність як одну з фразеологічних категорій.

Символ *вогню* та його семантичні похідні звучать у низці інших поетичних рядків: *Небо в очах, / небо заплакане. / Може й не час, / Та серце, як вогонь, палає («Допоки серце б'ється» Д. Гольде)*; *Наша свічка не згасає – Найтемніші небеса! («Лелека» О. Лозовський)*; *Око за око, наші хлопці / Точно пики натовчуть. / Збройні сили України / Не дадуть зайдуть свічу!*

(«**Батьківщина**» О. Псiюк); Зводься вище неба, брат і сестра. / Догорить **багаття**, вечiрня пора! (**Воїни світла**» С. Міхалок, переклад С. Жадан); Можливо, завтра знову буде злива, / Її зустрінем подихом весни. / Запалим **ватру** волі ми сміливо—/ Розквітне всюди сонях, уяви (**Ти живий**» В. Погода); З **вогнем** у серці, із блиском очей / До перемоги йдеш крок за кроком (**Гати**» О. Положинський).

Отже, розуміємо, що багатогранність символу вогонь у сучасній поезії тісно переплітається з поняттями *енергія, світло, рух, безсмертя, жертовність*. Полум'я, що запалюють воїни своїм героїзмом, жертовністю задля перемоги, горітиме вічно, як незмінно вічно існуватиме українська держава, мова, народ.

Не можна обійти поза увагою і слово-символ *вода* та пов'язаних із ним сем *криниця, річка, море, джерело, Дунай, Дніпро* [21, с. 107]: Це були зовсім не казки, / Реве старий **Дніпро**, дістали шаблі козаки («**Зійде сонце**» М. Борода); Мій парашут розкрився – і я лечу, / Між небом і землею – то моє **море! Вода** лоскоче ноги. / Ми не віддамо своє нікому! («**Триматись своїх**» Д. Шуров); Ну, а поки будем бить вас за Азов, Бучу, за **Дніпрові** кручі! («**Чути гімн**» В. Самолук); Сльози – **вода**. / Краплі душі на полум'я. / Наче сестри любов і біда («**Допоки б'ється серце**» Д. Гольде). Такі символічні утворення фіксують магічну силу водних джерел, засвідчуючи шанобливе ставлення наших предків до них. Це реалізується за допомогою називних речень (*сльози – вода; то моє море*), конструкцій з однорідними членами, активним залученням топонімів (*Як хвилі у Чорному морі* («**Вільні**» І. Лузанов)), сталими виразами (*життя в розбитій країні на хлібі й воді* («**Речі, за ради яких помирають**» С. Жадан)).

Крім *води*, у сучасних, як і у фольклорно-історичних піснях, широко вживається лексема *кров – червона рідина*, що у народній творчості символізує життя: Засадимо квітами наші сади, / Добривом стане **кров** ворогів («**Ми переможемо**» К. Офліян); кровопролиття, убивство [21, с. 316]: Ми свою землю будем боронити **кров'ю**, / І хай що буде – Ми залишимося людьми» («**Ми**» В. Хохлан); Ви тримайтесь, рідні, і не смійте померти - / Розписалися **кров'ю** ви на кожному метрі («**Я так хочу додому**» П. Мага); Не вбити вам націю, / Що

не стоїть на колінах, / **І кров** залишиться/ На ваших руках (**«Ми – герої»** Ю. Луцинська).

Постійним епітетом до аналізованої лексеми виступає прикметник **червоний**, наприклад, *У чому винні твої волошки польові? / Як небо синє, тепер червоні у крові* (**«Поле»** Н. Фаліон); може вживатися для підсилення емоційного сприйняття і мовна одиниця **чорний**: *Нащо ви прийшли, / Поставили знамена? / Прапор у крові став / Червоно-чорним* (**«Тривога»** О. Шумей).

Визначається в текстах і значна біблійна символіка, що активно доповнює мовну естетику та семантичну закодованість сучасних пісень. Поява християнства поступово переорієнтовувала смислові язичницькі мотиви і гармонійно поєднувала з біблійними образами, суттєво наближаючи до фольклорно-побутової сфери вживання.

Провідною ідеєю християнства завжди була віра у Бога, Христа, Божию Матір. Віра у надприродну силу, у дива, що реалізовувалася у молитвах, завжди допомагала українцям долати страждання, легше сприймати реалії буття, боротися за своє майбутнє.

Ядром біблійної символіки у текстах виступає лексема *Бог— Творець, Господь*, і все, що відбувається у житті, *робиться з його, Божої волі* [21, с.44]. З точки зору мови, слова-звернення до Христа, знайдені в піснях, подаються в синонімічному співвідношенні та створюють концептуально-естетичне відчуття святості, поваги, носія найвищих ідеалів: *Схилюся перед **Богом**, / Так навчила мама з татом* (**«Молодий козак»** І. Кубай). Дієслово дійсного способу минулого часу *схилюся* на глибинному рівні передає велике шанування до Всевишнього.

*Отаман Залужний, / Воєвода трушний, / Україні **Богом** даний!* (**«Козацькому роду нема переводу»** Я. Шемаєва) – бачимо контекстне порівняння героя сучасності *Залужного* з найвищою небесною силою *Богом*. Таке зосередження на власному іменникові споріднює пісенний матеріал із народною думою, історичною піснею, високо поціновує здобутки українського витезя сучасності. Як приклад, для порівняння наведемо рядки з історичної

пісні козацької епохи *«Похід в Волошину»*, де славний образ гетьмана Хмельницького стає на один щабель із найвищою духовною силою: *Військо козацьке в похід виступає: / Тільки Бог святий знає, Бог святий відає, / Що Хмельницький думає-гадає!* [85].

І тоді вона піднялася / І з Богом в серці за своє / І одразу об'єдналася, / І одразу люто б'є («На землі, в повітрі і на морі» О. Пономарьов); Я вдома попри біль і втому! / Війна буде боліти.../ Дай нам Бог все прожити! («Я вдома» Н. Могилевська); Ти не одна! З тобою Світ і воля, / І всі, хто вірить в Бога і добро! («Посміхнись, Україно!» П. Доскоч); Моє звернення, Боже, до тебе: / Ти над нами все чуєш і бачиш («Молитва» О. Савраненко); Ти мужній солдат! Прошу я у Бога – / Нехай обмине тебе клятий град! («Синочку, уцілій!» В. Шевченко); Пам'ятай, Господь оберігає / Тих, хто захищає Батьківщину! («Не сумуй» О. Рожко). Кожний мовний модуль із наведених поезій влітає ліричні фабули у структуру тексту, змушує зупинитися і замислитися про своє життя. Звертання як стилістичні конструкції, що допомагають реалізовувати ці задуми, представлені непоширеною формою і часто є вживаними в народній ліриці: *Господа милосердного прохали та благали («Невольницький плач» укр. нар. дума)* [68, с. 42]; *Услиши, Господи, / у прозьбах і у молитвах («Про Хведора Безрідного» укр. нар. дума)* [68, с. 37].

Зустрічаються в літературно-пісенних одиницях і звернення до Богоматері як образу милосердя, терпимості, лагідності, любові, яку українці шанують не менше, ніж Господа: *Діва Марія! / Звичайна жінка з України. / Вільна та непокоря. («Я вдома» Н. Могилевська); Бачу твою любов!.. Стаю на коліна / І молюся Богородиці знов і знов («Синочку, уцілій» В. Шевченко); до ангелів як захисників, посланців, вісників Бога, що оберігають людей, є посередниками між ними й богом [23, с. 13]: Нехай він загоїть рани, / Нече тепло моїх рук!.. / Мій Янгол ЗСУ!.. / Мій Янгол!.. Мій Янгол!.. («Ангел ЗСУ» Г. Глинська); Ангели земні! Ангели живі! - / Мудрий батько і невтомна мама («Ангели земні» О. Шевченко).* Особливістю відтворення актуалізованої семи ангел у

досліджуваних текстах є тенденція до повторень – це сприяє підсиленню смислових парадигм пісенно-поетичних творів.

Зазначимо—символічні образи-оніми, сформовані на пластах традиційно біблійного уявлення про світ, реалізують християнські наративи про добро, милосердя, мир, віру та сполучаються з національними засадами, що заглиблюють закодованість світобачення сучасного українця.

Позначені увагою виявилися у художніх текстах символи, пов'язані з явищами природи (*дощ, вітер, хмара, мороз, буря*), мовні одиниці, що виокремлюють образи навколишнього світу (*дорога, гора, гай, болото, камінь*), космогонічні знакові слова, що вказують на нерозривний зв'язок людини і космічного простору (*небо, сонце, земля, зорі*). Ці репрезентанти, пов'язані з прадавніми уявленнями про світ природи, активно набувають асоціативних характеристик, закладених минулими поколіннями: *Ой по горах сніги лежать, / По долинах води стоять, / А по шляхах маки цвітуть; / Тож не маки червоненькі, / Битим шляхом у Крим йдуть.../ Гомін, гомін по діброві, Туман поле покриває, / Мати сина прикликає. /—Вернись, сину до домоньку, / Змию тобі головоньку. — Ізмий, мамо, сама собі, / Або моїй сестрі, / Мене змиють дрібні дощі, / А розчешуть густі терни, / А висушить ясне сонце, / А розкуйдить буйний вітер («Ой по горах сніги лежать» укр. нар. пісня) [85].*

Набуваючи багатозначності в сучасному тексті, символи-знаки утворюють метафоричні образи і допомагають визначати авторську думку з новою враженістю, водночас не втрачаючи народності: *Там, де земля красива, / Там мого роду сила. / Де Ма моя щаслива. / Там мій дім («Незламна» А. Прудіус); Скільки не стрілай в наш край, / Скільки не пали поля, / Житиме вічно наша ненька, / Вродить ще не раз земля («Батьківщина» О. Псюк); Загояться всі рани, розчиниться вся кров / Колись мене побачиш ти квітучою, і знов / Я подарую чисте небо і прийде весна / Колись, коли закінчиться війна («Я – Україна» Н. Каменських); Я солдат! / Не спав давно, / Але зміцнює струни душі / Моя рідна земля під ногами («Я солдат» С. Бабкін); А сьогодні тиша, / Як найкраще свято - / Ми хотіли з неба / Всі зірки зірвати («Просто*

*обійняти» А. Парфенов); І над задимленими містами, / Розсунути **хмари** і вийде блакить: / На **полях** проросте нове серцебиття / Моєї країни вільне ДНК («Вимкнули **світло**» ТАЛІ). Як видно, словесні конструкції, що вміщують символи, не складні за будовою, іменники-образи, зазвичай, не містять слів-пояснень, представлених прикметниками (*розсунути хмари, пали поля, трава проросте*), або актуалізуються означеннями, відтвореними постійним епітетом: *чисте небо, земля **красива, синіми** горами, **златими** полями*.*

Розглянувши фольклорну символіку як систему образів поетичної мови, визначаємо, що вона здатна відтворювати народні уявлення, посилювати багатозначність лексем, закріплювати культурно-національні підвалини буття, пояснювати основи світобачення та спонукати до емоційного пізнання світу. Система народних символів згуртовує людей, об'єднує однією думкою, відбиває типізовані картини світу їхнього ментального простору.

Висновки до другого розділу

Досліджуючи мовний матеріал пісенної творчості сучасних поетів 2014-2023 років, звернуто увагу на такі лексико-стилістичні категорії, що здатні зберігати національні особливості народного етносу: постійні епітети, кольороназви, метафори, порівняння та символи.

Постійні епітети, або народнопісенні, як такі, що часто вживані при тих самих іменниках, здатні стилізувати мовний простір і надавати фольклорного живого звучання поетичним рядкам сучасних композицій. Вони відбивають культурно-історичні звичаї і традиції української нації, посилюючи їхнє значення у сьогоденному світі. Поєднуючись із давньоруською лексикою, ці стилістичні тропи відтворюють означальну функцію, продукують нормативне оцінювання реальної дійсності та поглиблюють семантику поетичного слова.

Широко представлені у сучасній патріотичній поезії епітети-кольороназви, що, як і у народній творчості, своєю семантикою виходять за межі позначення кольорів. Вони набувають певних символіко-номінативних конотацій і створюють неповторний асоціативний образ давнього народного світоуявлення.

Продуктивним зразком мовної стилістики сучасного літературного простору визначаємо метафори і порівняння, які увиразнюють та поглиблюють смисл художнього образу, насичують тексти народними синтаксичними конструкціями та глибокою закодованою змістовністю.

Семантика символів у поезії 2014–2023рр. виявляється багатшаровою, із філософським тяжінням до давньої народної образності, асоціативним нашаруванням мовно-духовних смислів та канонізованою системою етнокультурних уявлень.

Отже, визначені і проаналізовані тропеїчні домінанти допомогли встановити тісний лексико-стилістичний зв'язок мовних текстів сучасності з поетичною парадигмою народного функціоналу та виявити їхню кодовану конотативну сутність.

ВИСНОВКИ

Суворе випробування лягло на плечі сучасного українця: виборювання власної гідності і незалежності – занадто важка ноша для країни, що протягом століть відчуває неймовірну викривленість своєї історії, викорінення духовної самобутності, приниження національної ідентичності та самодостатності, насильницьке знищення мови та архетипів металевого світу.

Моральне і фізичне насилля пригноблювало народну свідомість, породжувало жахливі умови існування етнічно-мистецького простору, гальмувало розвиток наукової думки і громадської діяльності, поневолювало цілі покоління прогресивних мислителів в угоду самодержавству та радянської ідеологічної машини.

2014 року весь світ перевернула неймовірна за своєю нелогічністю і плюгавством подія, яка за мету визначила винищення українського пласту серед народів світу, повернення тотального контролю, репресивної доктрини та закріплення на вільних просторах своїх більшовицько-московських постулатів.

Приниження та применшення значимості українців як нації не тільки не скорило вільний дух нащадків козацьких лицарів, а і витворило винятковий фермент міцності, патріотизму, відданості своїм традиціям, цінностям.

Неоціненною за значимістю у формуванні та підтримуванні національної свідомості українця у цьому дискурсі виявилася фольклористична духовна культура, і, зокрема, етномузична поетика минулих поколінь, яка, не зменшуючи глибини, сили та самобутності, продовжує своє утвердження вже в сучасному пісенному мистецтві.

Перлинами цієї музичної спадщини стали думи та історичні пісні козацької епохи, на основі яких на початку XX ст. пустила своє коріння і стрілецька поетична творчість.

Проблема взаємодії літературного середовища і фольклорного простору, мовні ресурси та їхня ментальна складова завжди ставали об'єктами зацікавлення українських мовознавців, фольклористів, науковців і

музикознавців. Дослідники української культури, мови, ментальності зазначали, що народна пісенна культура – це обличчя нації, серце духовного виразу народу, життєва ознака утвердження самосвідомості, відчуття свого місця у світовій історії, відповідальність за долю нації в майбутньому.

Наукові пошуки О. Потебні, Ф. Колесси, Д. Ревуцького, М. Рильського, І. Франка, О. Кульчицького, Н. Кобрин та ін. дали змогу *представити* роль народно-патріотичної пісні в активації сучасного українського мовомислення, *окреслити* основні мовностилістичні ознаки історичних, козацьких, стрілецьких пісень та дум, показати високу вартісність фольклорної спадщини, висвітлити існування глибинних асиміляцій між етнопоетикою та словесною формою твору, підкреслити безперервний взаємозв'язок цих самодостатніх художніх систем, позначити їхню мовну та ідейну спорідненість з літературно-поетичним надбанням 2014–2023 років.

З огляду на це, здійснено *порівняння* домінантних мовностилістичних особливостей текстів сучасної поетичної словесності та знайдено спільні парадигми з мовним етноматеріалом. Ці розвідки проведено з послугуванням наукових думок знаних науковців у сфері стилістики, граматики, етнологіки як О. Потебні, Л. Мацько, О. Данилюк В. Кононенка, В. Жайворонка.

Аналізуючи змістове підґрунтя сучасної воєнної поезії, *сформовано* значення сучасної пісні у розвитку національного світогляду, *виокремлено* три основні тематичні групи патріотичних поезій та визначено їхні мовностилістичні особливості, зв'язок із фольклорною традицією.

Під час вивчення фактичного матеріалу *визначено* основні лексичні, граматичні та стилістичні ознаки сучасних пісенних текстів, *досліджено і описано* лексико-семантичні, стилістичні особливості мовних компонентів авторської пісні, що фіксують властивість перенесення значень окремої лексеми або цілого мовного функціоналу на інші зовнішні форми через лексичні та граматичні особливості, а також символи як образно-мовні знаки, що реалізують національні настанови світобачення.

Дібраний пісенний репертуар періоду 2014– 2023 рр. надав змогу дослідити такі найпродуктивніші тропи: епітет, метафору, порівняння, осягнув їхню роль у створенні етноестетичних засад духовного мовомислення української нації, комплексно окреслив багатокomпонентність та граматичну вираженість у мовному просторі.

Заслуговують на увагу постійні та колористичні епітети як окремий концепт фольклористичного пласту, що широко вбудований у мовну експресію сучасної пісні. Таке кодування інформації, освячує поетичні тексти тонким психологічним змістом та настроєм, насичує сталими зворотами, що, проходячи через століття, залишають за собою незмінну граматичну структуру та символізм. Широко використані традиційні кольори (*білий, чорний, червоний, синій*) дають змогу усвідомити фокус хроматичної закодованості та довести їхню архетипну номінативність.

Відзначаємо неоціненну семантико-функціональну роль метафори у забезпеченні кодації мовних структур художнього тексту. Визначені дієслівні та іменникові сполучення утворюють інформаційно-спадкову пам'ять, підсилюють національно-культурні механізми ідентичності та зумовлюють умови створення нових, авторсько-метафоричних одиниць, роль яких у формуванні основ національного характеру не зменшується.

У системі художніх засобів досліджуваного матеріалу надаємо важливого значення порівнянню. У граматичній риторичі його зафіксовано як різновид ускладнення і за типологією розподілено на сполучникові і безсполучникові групи. Перша найчастіше представлена у текстах сучасних поетів як частина підрядного порівняльного речення чи як уточнювальне порівняння, що зіставляє об'єкт такого порівняння з природним явищем, кольором, рослинно-тваринним світом. Найбільшою серед першої групи порівнянь виділяємо таку, що утворена сполучником *як* та позначена власне-порівняльним функціоналом.

Типовою у розглянутих текстах є дієслівна конструкція безсполучникового порівняння, вибудована неперехідним дієсловом у неозначеній чи особовій формі та лексемою у формі орудного відмінка, яка

одночасно виражає як лексичні, так і граматичні відношення та найповніше виявляє себе у фольклорній творчості.

Особливе місце у літературному сучасному колі займає символічна семантика – вид фольклорного слова, що, співвідносячись із дійсністю, набуває національно-специфічних рис та проєктує світогляд народу через його мовно-семантичні особливості. Переважають у пісенно-поетичних текстах символи архетипного, біблійного, космогонічного походження, а також символи довкілля, рослинні назви та назви істот. Символічне віддзеркалення фольклорного простору, народних традицій, побуту, вірування відбувається мовними конструкціями, що, взаємодіючи з лексико-семантичними, фонетичними і граматичними полями, відбивають певну стилістично-мовну картину світу. До цих аспектів відносимо і фразеологічні конотації, що виважено доповнюють символічну систему словесності.

Отже, розуміємо, що сучасна мовна інституція має тісні зв'язки з фольклорним словом, національно-духовним світом та своєю зовнішньою і внутрішньою формою глибоко фіксує світоглядно-ментальний пласт закодowanego вираження дійсності, а тому потребує постійного осмислення та студіювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонович В. Б. Коротка історія Козаччини. Укр. Вільна Акад. Наук. 3-тє вид. Вінніпег, Давфін: Накладом О.Чорнухи, 1971. 232 с. (Літопис УВАН, ч. 2).
2. Бас Ю. Поетика збірки Івана Франка. Давнє й нове: магістерська робота. Львів, 2021. 80 с.
3. Бублик Л. Функції синонімів у творах Григора Тютюнника. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2248/16_Bublyk.pdf?sequence=1.
4. Булаховський Л. А. Питання походження української мови. Київ: Видавництво АН УРСР. Ін-т мовознавства імені О. О. Потебні, 1956. 218 с.
5. Бутильська Т. Лексичні засоби творення комічного сучасній українській поезії: магістерська. Кривий Ріг, 2018. 84 с.
6. Венжинович Н. Про компонент-символ у мовних одиницях. Серія: Філологія. Випуск 1 (41). Науковий вісник Ужгородського університету, 2019. С. 38 – 46.
7. Войцехівська В. Г. Ювілейний збірник. О. О. Потебня до 125-річчя з дня народження. Вид. Академія наук УРСР. Львів, 1962. 110 с.
8. Воропай П. Звичаї українського народу: етногр. нарис. Мюнхен: Укр. вид-во, 1958. Т. 1. 308 с.
9. Гарасим Л. Культурологічна теорема Григорія Нудьги. Парадигма, 2013. вип. 7. С. 74–86.
10. Генеза і становлення козацтва в Україні. Ізборник. URL: <http://izbornyk.org.ua/coss1/shch02.htm>.
11. Гнатів О. Образно-символічна та інформаційна наповненість українських народних пісень (на прикладі «Гей, пливе кача по тисині»). Молодь. Ринок, 2014. №12. С. 80–83.

12. Гнатюк Л. Мовний феномен Григорія Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції. К.: ВПЦ «Київський університет», 2010. С. 136–139.
13. Горішна Г. М. Поезія майдану у дискурсі української революційної поезії ХХ–ХХІ століття: автореферат дисертації. Тернопіль: Видавничий центр «Вектор», 2018. 23 с.
14. Давидюк В. Ф. Вибрані лекції з українського фольклору (в авторському дискурсі): навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів. Вид. третє, виправл., лоп. і перероб. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2014. 448 с.
15. Данилюк Н. Метафора в українських народнопісенних текстах. Науковий журнал. №1, 2014. С. 66–75.
16. Данилюк Н. О. Постійні епітети в мові української народної пісні. Філологічні науки. Мовознавство, 2011. С. 39 – 45.
17. Дмитренко М. Символ. Символіка. Фольклор. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12009/Dmytrenko.pdf?sequence=1>.
18. Дмитренко М. Українська народна історична пісня як об'єкт дослідження. Народознавчі зошити, 2009. № 1–2. С.135–146.
19. Дослідження культури України у 18–19 ст. URL: <http://osvita.ua/vnz/reports/culture/11109>.
20. Етимологічний словник української мови. Головний редактор О. Мельничук. В 6 т. К.: Наукова думка, 1982–2012.
21. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. НАН України, ін-т мовознавства ім. О. Потебні. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
22. Іваннікова Л. Перше монографічне дослідження стрілецької пісні. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Ivannykova_Liudmyla/Pershe_monohrafichne_doslidzhennia_striletskykh_pisen.pdf
23. Івасюта М. Світ українських символів. Науковий вісник Чернівецького національного ун-ту. Слов'янська філологія. Вип. 697–699, 2013. С.384–386. URL: http://nbuv.gov.ua/UIRN/Nvchnusf_2013_697-699_69I.

24. Ігнат'єва С. Є. Архетип матері в українському щоденниковому дискурсі: стаття УДК 811.16141, 2006. С. 170–178.
25. Історичні пісні українського народу. URL: [http:// www.etnobox.com.ua](http://www.etnobox.com.ua).
26. Кабиш М. Звукопис в українській поезії першої половини ХХ століття: семантика, функції: дисертація. Київ, 2015. 246 с.
27. Кобрин Н. В. Стрілецькі пісні літературного походження: витоки та особливості жанру. Львів, 2007. 96 с.
28. Коваль А. Практична стилістика сучасної української мови. 3-є вид. допов. і перероб. Київ: Вища школа, 1987. 351 с.
29. Козловський В. Термін «історична пісня» у науковому дискурсі української фольклористики, 2013. С. 233–249. URL: https://philology.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2016/12/Rodyna_Kolessiv_Kozlovskij_V_Termin_istorichna_pisnya_2013.pdf.
30. Колесса Ф. Огляд українсько-руської народної поезії. Вісник Львів. ун-ту, Серія філол., 2009. Вип. 47. С. 166–272.
31. Колесса Ф. Українська усна словесність: Загальний огляд (із портретами українських етнографів та народних співців): Вибір творів із поясненнями та нотами. Просвіта. Львів, 1938. 643 с.
32. Колесса Ф. Українські народні думи: перше повне видання з розвідкою, поясненнями, нотами. Т-во «Просвіта». Львів: Накладом т-ва «Просвіти», 1920. 160 с.
33. Кононенко В. І. Мова у контексті культури: монографія. Київ: Івано-Франківськ, 2008. 390 с.
34. Кононенко В. І. Символи української мови. За ред. М. Івасюта URL: [file:///C:/Users/Irina/Downloads/Nvchnusf_2013_697-699_69%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Irina/Downloads/Nvchnusf_2013_697-699_69%20(1).pdf).
35. Кононенко В. І. Словесна символіка в сучасному українському художньому дискурсі: лінгвокогнітивний вимір. Лінгвістичні дослідження. Харків: ХДП, 2019. Вип. 51. С. 84–95.
36. Короткий В. А. Оцінки «Історичних пісень малоруського народу» В. Антоновича та М. Драгоманова на шпальтах періодичних видань другої

- половин 1870-х рр.: стаття. К.: Укр. історичний журнал, 2010. №6 (№495). С. 50–65.
37. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: Підручник для студентів філол. спец. ВНЗ. 2-е вид., випр. і доп. К.: Видавничий центр «Академія», 2006. 463 с.
 38. Красавіна В. В., Зіневич Л. В. Структурно-семантичні, стилістичні та текстові функції епітета в новелі Олесь Гончара «За мить щастя». Збірник наукових статей. Полтава: ПНПУ, 2018. С. 140–148.
 39. Крип'якевич І. Історія української культури. Львів: Вид. Івана Тиктора, 1937. 718 с.
 40. Кудрицький А. В. Митці України: енциклопедичний довідник. Київ: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1992. 848 с.
 41. Кузьменко О. Ой у лузі червона калина»: або чому стрілецька пісня стала символом визвольної війни та маркером ідентичності. Народознавчі зошити. №3 (165), 2022. С.706–720.
 42. Кузьменко О. Стрілецькі пісні як феномен пісенної культури українців: стаття. URL: <https://nashe.com.ua/songbook/32/info/39>.
 43. Кузьменко О. Стрілецькі пісні. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2005. 640 с.
 44. Кузьменко О. Український воєнний фольклор. URL: http://www.zaxid.net/ukraynskiy_voyenniy_folklor_.
 45. Кульчицький О. Світовідчуття українця. Українська душа. К.: МП «Фенікс», 1992. 128 с.
 46. Липа Ю. Призначення України. Нью-Йорк, 1953. 307 с.
 47. Лопатюк Т. Семантична характеристика якісних прикметників на позначення кольору. Наука. Освіта. Молодь. Уманський державний пед. ун-т. URL: http://www.library.udpu.edu.ua/stud_konferenzia.
 48. Лужецька Л. Лексичні засоби виразності мовлення та їхня роль у становленні мовної особистості майбутнього вчителя: стаття. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsev_2012_2012_59.

49. Масюк І. Експресивно-виражальні можливості кольористичної лексики на прикладі творчості М. Коцюбинського: стаття. Збірник наукових праць. Випуск 12. Кам'янець - Подільський, 2022. 196 с.
50. Матяш І. Думи як особливий жанр фольклору. URL: <http://authenticukraine.com.ua>.
51. Мацько Л. І. Стилїстика української мови: [підручник]. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
52. Микитів Г. Художньо-образна парадигма символів в українських козацьких піснях. Вісник Запорізького національного університету. №2, 2008. С. 146 –152.
53. Микитюк С. Історико-педагогічні умови формування громадської освіти в Україні. URL: <https://novynarnia.com/2019/09/15/tayemnitsya-zhittya-i-svitoglyadu-mihayla-maksimovicha/>.
54. Мовна свідомість і мовна практика Григорія Сковороди в контексті староукраїнської книжної мови, 2013. URL: https://www.medievist.org.ua/2013/05/blog-post_402.html.
55. Німчук В. Історія української мови. К.: Наукова думка. 1978. 579 с.
56. Обереги українського народу. Вип.16: стаття. Українські народні обереги-символи і знаки. Націон. істор. бібліотека. URL: <https://nibu.kyiv.ua/exhibitions/580/>.
57. Онуфрійчук Г. Символьна пара «людина – кінь» в українській етнофразеології. Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки. Випуск 6, 2014. С. 161 –165.
58. Отич О. Колір як емоційно-змістовий код культури. Рідна школа. № 1–2 (січень – лютий), 2007. С.18–22.
59. Охріменко Т. В. Сакральне значення золота та грошей у спільнослов'янських фольклорних формулах (на матеріалі творів О.Потебні): Вісник Харківського нац.університету ім.. В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». Вип. 77, 2017. С. 14–20.

60. Пилипчук О. Порівняння в ідіомовленні львівських поеток-сучасниць. Львів, 2020. 56 с.
61. Погрібна Т. Особливості функціонування фразеологічних одиниць у художньому тексті. Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. № 29. Київ, 2014. С. 380–388.
62. Потебня О. О. Естетика і поетика слова: Збірник. Упорядковано І. Іваньо, А. І. Колодною. К.: Мистецтво, 1985. 301 с.
63. Присяжнюк Л. Особливості характеру співвідношення порівняння та метафори. ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка (14), 2004. С. 254–258.
64. Прищепа В. Є., Прищепа О. В. Метафора як ефективний засіб мовної економії. ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2005. С. 98–100.
65. Радзикович В. Поезія стрілецького життя. Історія української культури. За заг. ред. І. Крип'якевича. К.: АТ «Обереги», 1993. 450 с.
66. Ребуха Л. Національний характер як формо вияв національної ідеї. Серія психологічна. Львівський державний університет внутрішніх справ. Науковий вісник 2 (2), 2012. С. 54 – 62.
67. Ревуцький Д. Українські думи та пісні історичні. К.: Товариство «Час», 1919. 312 с.
68. Рильський М. Українські думи та історичні пісні. Упорядковано, приміт. М. Плісецького, ред. М. Рильського. К.: Укр. державне видавництво, 1944. 184 с.
69. Русев І. Сокіл як символ визвольної боротьби українців, 2022. URL: <http://www.usionline.com.opinion>.
70. Сбітнєва Л. М. Пісенна культура України як джерело духовності українського народу. Духовність особистості: методологія, теорія, практика. ДЗ Луганський нац. університет ім. Т. Г. Шевченка, 2022. Т. 1. №2 (104). С.126–133.

71. Сердега Р. Л. Лінгвофольклористичні витоки в працях О. Потебні. Вісник Харківського нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». Вип. 77, 2017. С. 25–28.
72. Сердега Р. Л. Конспект лекцій зі спецкурсу «Українська лінгвофольклористика». Х.: ХНУ імені В. Каразіна, 2017. 228 с.
73. Січинський М. Історичні пісні українського народу. Львів: Накладом укр. акад. молоді, 1908. 98 с.
74. Скрипник Г. А. Історія української музики: У 7 т. НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ред.: Г. А. Скрипник (голова) та ін. Т. 1. Кн. 1: Від найдавніших часів до XVIII століття. Народна музика. За редакцією О. Богданова, С. Й. Грица, Р. Д. Гусака, Є. В. Єфремова та ін.; Ред. 1 тому О. Ю. Шевчук (відп. ред.), Б. М. Фільц (відп. ред.). К.: видавництво ІМФЕ, 2016. 440 с.
75. Словник епітетів української мови. За ред.. С. П. Бибики. Київ: Довіра, 1998. 430 с.
76. Словник символів культури України. Ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренко. К.: Міленіум, 2002. 260 с.
77. Словник синонімів української мови. URL: <https://slovnkyk.me/dict>.
78. Слово про Ігорів похід. Переклад Максима Рильського. URL: <http://litopys.org.ua/slovo67/sl18.htm>.
79. Смолій А. Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. Т. 1. Редак. кол. В. А. Смолій (відп. ред.), О. А. Бачинська, А. О. Гурбик, НАН України. Інститут історії України. Науково-дослідний інститут козацтва. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 800 с.
80. Снігирьова Л. Символи вода, вогонь, вітер, земля в українських народних історичних піснях XV– початку XVIII століття. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/1358>.
81. Старослов'янсько-український словник. За ред. Л. Белей, О. Белей. Львів: Свічадо, 2001. 332 с.

82. Сучасна українська літературна мова: стилістика. За редакцією академіка І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1973. 588 с.
83. Таран О. Семантика символів природи в поезіях Олександра Олеся: лінгвопоетичний та етнокультурний аспекти: дисертація. Харків, 2002. 215 с.
84. Українська мова. Енциклопедія. Ред. В. М. Русанівський, О. Тараненко. 2-е видання, випр. і доп. Київ: Українська енциклопедія імені В. П. Бажана, 2004. 351 с.
85. Українські пісні. URL: <http://www.pisni.org.ua>.
86. Федорук Я. Нездійснений проект видання «Українських народних дум» Катерини Грушевської. Київ: «Гарвардська серія українознавства», 2000. С. 128–142.
87. Франко І. Студії над українськими народними піснями. Т. 1. Львів: Накладом товариства. З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, 1913. 544 с.
88. Франко І. Як виникають народні пісні. Стаття, 1887. 12 с. URL: <https://javalibre.com.ua>.
89. Халабуда В. А. Стилістичні ресурси в поетичному мовленні Івана Андрусюка: магістерська. Криворізький державний пед. університет, 2018. 80 с.
90. Храмова В. До проблеми української ментальності. Українська душа. К.: МП «Фенікс», 1992. С. 3–35.
91. Чорнопиский М. Українська фольклористика: словник-довідник. Уклад. і ред. Михайло Чорнопиский; ред. Оксана Давидова. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. 448 с.
92. Шевчук Г. Я. Легенди України. Автор-упорядник Г. Я. Шевчук. К.: Аконіт, 2008. 96 с.
93. Шумейко О. Лексична трансформація фразеологічних одиниць як мовний засіб творення комічного. Харків: Національний юридичний

університет імені Ярослава Мудрого. Серія «Філологічна». Випуск 66, 2017. С. 97–99.

94. Яременко Н. В., Коломієць Н. Є. Реінтерпретація архетипу "Божественна дитина" в аспекті реалізації програми сталого розвитку. Н. Яременко, Н. Коломієць. Публічне урядування, 2018. № 4 (14). С. 385–393.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабкін С. Далі ми самі. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/8446052.html>.
2. Бабкін С. Я солдат. URL: <https://pesnihi.com/lyrics/s/sergej-babkin/ya-soldat.html>.
3. Балог Н. Не складу я зброю. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/7450147.html>.
4. Барских М. Чекай мене. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HGTcFfcNznc>.
5. Батьківщина. Kalush. URL: <https://pisni.ua/skofka-kalush-orchestra-batkivshchyna>.
6. Берездецький М. Будеш воювати. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=zNXMy96Q2VM>.
7. Бочаров К. Не зволікай. URL: <https://pisni.ua/melovin-ne-zvolikai>.
8. Бояркевич С. Наснись мені, сину. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/7448565.html>.
9. Бровченко М. Як відгримить війна. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2458756.html>.
10. Буневич М. Україн – це моя країна. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/8368219.html>.
11. Бурла Біля мого вікна. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2451369.html>.
12. Бурла. Біля мого вікна. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2451369.html>.
13. Вакарчук С. Квіти мінних зон. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2454512.html>.
14. Вакарчук С. Місто Марії. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2447165.html>.

15. Велбой А. Ворогів на ножі. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/7453745.html>.
16. Вимкнули світло.TALI. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Gwbw2pUXgK8>.
17. Висоцький О. Вільні, нескорені. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2458616.html>.
18. Власова Т. Країна. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2450379.html>.
19. Войтович В. Вистоїмо! URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2452158.html>.
20. Ганапольська О. Ти живий. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/8446807.html>.
21. Главацька І. Мирна Україна. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=9psPb1NkEAg>.
22. Глинська Г. Ангел ЗСУ. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/5466405.html>.
23. Гольде Д. Допоки б'ється серце. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/4459583.html>.
24. Горова Л. Враже. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/5450545.html>.
25. Горовий Р. Спи, моє дитя. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/6447644.html>.
26. Гусельникова К. Мій тато. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/4449083.html>.
27. Доскоч П. Посміхнись, Україно! URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/8448154.html>.
28. Доценко С. В чистім полі. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/9326888.html>.
29. Жадан С. Бийся за неї. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/3382467.html>.
30. Жадан С. Діти. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2444522.html>.
31. Жадан С. Згадуй. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/9402085.html>.
32. Жадан С. Де твоя лінія? URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/9360181.html>.

33. Жадан С. Міста будували. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/4402134.html>.
34. Жадан С. Речі, заради яких помирають. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2402165.html>.
35. Кава Л. Незламна. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/4450736.html>.
36. Карна. За тебе кров моя. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2416328.html>.
37. Кольцова О. Без імені. URL: <https://pisnya.org.ua/kompozycja.php?id=623>.
38. Кристонко Наші предки. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/6446271.html>.
39. Круглий О. Українці борять. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/8451611.html>.
40. Кубай І. Молодий козак. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/4454137.html>.
41. Кульбіда Д. Україно, мам! URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/4459583.html>.
42. Кутиніна О. Я бачив. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/4468889.html>.
43. Лазановський С. Переможна пісня. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/8459858.html>.
44. Лазурко Л. Наш Маріуполь. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/6447477.html>.
45. Лелека. Vanek Klimenko. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/6462776.html>.
46. Леньо І. Не покинь. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/4454634.html>.
47. Лозовський О. Лелека. URL: <https://pisni.ua/zlata-ohnievich-leleka>.
48. Лозовський О. Марунові берети. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/8443979.html>.
49. Лоїк А. Не червона рута. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=W0grfmxpVS8>.
50. Лузанов І. Вільні. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/3460766.html>.

51. Лушинська Ю. Ми герої. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2450675.html>.
52. Мага П. Я так хочу додому. URL: https://www.youtube.com/watch?v=n5w-_eGRODU.
53. Май Н. Мати сина проводжала. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/6469991.html>.
54. Мандзюк П. Війна в Україні велика біда! URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/3444869.html>.
55. Мандзюк П. Заплакало небо, трава похилилась. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/8444858.html>.
56. Мартинюк С. Заряджай. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/1446707.html>.
57. Маруніч І. Крила. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/4444333.html>.
58. Міхалок С. Воїни світла. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/8453552.html>.
59. Могилевська Н. Я вдома. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/4450230.html>.
60. Мушинський М. Вставай, країно милая. URL: <https://dity.in.ua/statti/virshi-i-kazki-dlya-ditey/virshi-pro-peremogu-ukraini>.
61. Нехаєвський С. Заледенілий вальс. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/6469959.html>.
62. Нікітюк Л. Блакитні очі. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/5454405.html>.
63. Ой по горах сніги лежать Укр. нар. пісня. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2444952.html>.
64. Островський В. Молоді. URL: <https://pesnihi.com/lyrics/o/ostrovskiy/nezalezhnist.html>.
65. Офліян К. Ми переможемо. URL: <https://pesnihi.com/lyrics/o/ofliyan/mi-peremozhemo.html>.
66. Панасюк Х. Ні війні! URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2454277.html>.

67. Панасюк Х. Сталеві люди. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/6454246.html>.
68. Парфенов А. Просто обійняти. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2459952.html>.
69. Половко П. Дякую тобі. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/6464555.html>.
70. Положинський О. Гати! URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/8448474.html>.
71. Положинський О. Голос крові. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/4320737.html>.
72. Полякова О. Колискова мелодія. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/6447178.html>.
73. Пономарьов О. На землі, в повітрі і на морі. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/4456838.html>.
74. Потапенко О. Я Україна. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/3444424.html>.
75. Псюк О. Батьківщина. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=CS0CoSHyU5Y>.
76. Рожко О. Не сумуй. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/6320899.html>.
77. Л. Косач-Квітка Світло. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/7454642.html>.
78. Савраненко О. Молитва. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2445797.html>.
79. Савраненко О. Я – вільна! URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/4391481.html>.
80. Савраненко О. Рідні мої. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/9447181.html>.
81. Савчук Н. Не залишай. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/7447147.html>.
82. Савчук Н. Ми – Україна. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2452158.html>.
83. Саніна Ю. Журавлі. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/4343232.html>.
84. Соловій С. Мамо. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/5443601.html>.

85. Соловій Х. Українська лють. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/3443962.html>.
86. Солодуха П. Біля тополі. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/6291151.html>.
87. Степанюк С. Коли закінчиться війна. URL: <https://arkush.net/book/8999>.
88. Табаков П. Забирайся, війна! URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/1444323.html>.
89. Танчинець С. Моя країна. URL: <https://genius.com/Bez-obmezhen-my-country-lyrics>.
90. Танчинець С. Нам бив же весна. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/1336323.html>.
91. Тарабарова С. Вистоїмо. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/1458101.html>.
92. Тарабарова С. Хочу жити без війни. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/4296389.html>.
93. Тихий Дунай. Укр. нар. пісня. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/824858.html>.
94. Тополя Т. Фортеця Бахмут URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/4469481.html>.
95. Удовенко В. Пташка. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2460277.html>.
96. Фаліон Н. Поле. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/8450272.html>.
97. Фердуй Ю. Я живий. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2446328.html>.
98. Хек Б. Зійде сонце. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2457596.html>.
99. Хохлан В. Ми. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=GXgPE2rrP6A>.
100. Чанге А. Не вистачає кисню. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/3451766.html>.
101. Чемеров О. Прокинься. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2444292.html>.
102. Чигер О. Твоя земля. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/9469989.html>.

103. Шевченко А. Бий. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/6446555.html>.
104. Шевченко О. Ангели земні. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/3360424.html>.
105. Шевченко А. Колискова для ворога. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2387292.html>.
106. Шевченко В. Синочку, уцілій! URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jK6IZM514iU>.
107. Шемаєва Я. Мрія. URL: <https://pisnya.org.ua/kompozycja.php?id=955>.
108. Шемаєва Я. Козацькому роду нема переводу. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/6462491.html>.
109. Шершова Тетяна. А ти чекай! URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/3450261.html>.
110. Шулько А. Я чекаю тебе живим. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/7446549.html>.
111. Шумей О. Тривога. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/6445353.html>.
112. Шуров Д. Триматись своїх. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/6453757.html>.
113. Ярмач О. Дике поле. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/4448338.html>.

АНОТАЦІЯ

Аникієнко І. В. Коды національного мовомислення в українській пісні 2014-2023 рр.

Магістерська робота вміщує комплексний мовний аналіз поетичних текстів сучасних патріотичних пісень 2014 – 2023 років, виявляє їхні національні коди через лексичні, граматичні та стилістичні особливості, визначає зв'язок з народною поезією минулого, з'ясовує цінність у національній ідентичності майбутніх поколінь.

Ключові слова: мовностилістичні ресурси, мовомислення, національний код, патріотична пісня, українське світобачення, фольклор.

Anykiienko I. The codes of national thinking in Ukrainian song 2014–2023.

The master's thesis includes a comprehensive linguistic analysis of the lyrics of modern patriotic songs of 2014–2023, reveals their national codes through lexical, grammatical and stylistic features, determines the connection with the folk poetry of the past, and finds out their value for the national identity of future generations.

Key words: folklore, language thinking, linguistic and stylistic resources, national code, patriotic song, worldview.